Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Anders Kr. Povlsen Dal

og

Galtrup Højskole 1864-1914

Et Mindeskrift

ved

Jakob Lykke

A. Kr. Povlsen Dal.

Anders Kristian Poulsen Dal

og

Galtrup Højskole 1864—1914.

Et Mindeskrift

ved

Jakob Lykke.

Udgivet af Galtrup Højskoles Elevforening.

Morsø Folkeblads Bogtrykkeri.
Nykobing Mors.
1914.

Indledning.

Højskolen paa Mors har utvivlsomt sine første aandelige Forudsætninger i den kristelige Vækkelse, der i 1830erne og 40erne fandt Sted i disse Egne.

Det var i Sommeren 1831, at Josef Kr. Sørensen kom som Sognepræst til Solbjerg og Sundby. Tre Aar senere blev Diderik Müller Roed Præst i Galtrup. Ikke mindst ved disse to Mænd fik den kristelige Lægmandsbevægelse paa Mors den bedste menneskelige Hjælp til Bevarelsen af det sunde kirkelige Præg.

Fr. Nygård har i sin Bog om Sørensen og Algreen givet en udførlig Skildring af denne Vækkelse. Her skal da kun kortelig omtales, at J. K. Sørensens Forbindelse med P. K. Algreen, den Gang Lærer paa Snedsted Seminarium, førte til, at Kristen Kold efter i Oktober 1836 at være bleven dimitteret fra Seminariet straks fik Plads som Huslærer i Solbjerg Præstegaard, og at Algreen, ved at sætte sig i Forbindelse med de Opvakte i Salling, med Peter Larsen Skræppenborg, med Jac. Chr. Lindberg o. fl., bidrog til at føre Vennekredsen paa Mors ind i et

aandeligt Samfund med de kristeligt vakte paa andre Egne.

Underligt gentager det sig Gang paa Gang i Historien, at stærke Bevægelser i Folke- og Menighedslivet har sit Udgangspunkt i en tilsyneladende ganske ringe Begivenhed.

Det var den 31. Januar 1837 — en Dag som Fr. Nygård med Rette kalder „en Mærkedag i Aandslivets Historie paa Mors", — at Peter Larsen, sammen med Iver Pedersen fra Handbjerg, holdt sin første gudelige Forsamling her, i den Stue i Solbjerg Præstegaard, hvor Kold plejede at læse med Provstens Børn. En lille snæver Vennekreds var det, som her under de stilfærdigste Former samledes til fælles Andagt.

Men denne menneskeligt talt ubetydelige Tildragelse blev for de Vakte her i Egnen Indledningen til en Ændring, ikke i Kristenlivets Retning, men i de Kaar, hvorunder det skulde leves. Med 1837 begyndte paa Mors den kirkelige Kamp, som i Fortællingen om Øens aandelige Liv altid vil tildrage sig Hovedinteressen, især hos den Fremmede, der ikke saa let faar Øje paa det Kristenliv, som dog vitterligt har været levet — og leves — under mere stille Forhold i de Egne, som kun i ringe Grad berørtes af Kampgnyet.

Galtrup Højskole har efter sin Beliggenhed, som før sagt, sine historiske Forudsætninger i denne Kamp. Det er maaske, naar det drejer sig om en lille uanselig Skole paa en lille afsides Ø i Nordvestjylland, lidt for storladent at tale om historiske Forudsæt-

ninger. Urimeligt kan det dog ikke paa Forhaand lyde for den, der forstaar, at et aandeligt Arbejdes Værdi ikke maales ved Optælling af Sjæle eller Points eller ydre Arbejdsresultater, men ved at vejes.

Sikkert er det, at det for Højskolen her altid har været — og altid maa blive — en aandelig og for den Sags Skyld ogsaa timelig Nødvendighed at arbejde i Pagt med Egnens Menighedsliv. Og det er ud fra det Standpunkt, at Skolen nu i et halvt Aarhundrede har kunnet være et ganske vist beskedent Arnested for folkelig Oplysning, og som saadant ogsaa er kommen i gensidigt Venskabsforhold til mange Kredse og Enkeltmennesker, som ikke hørte hjemme indenfor den gamle Vækkelses Omraade.

— Kristen Kold var Huslærer hos Provst Sørensen i Solbjerg indtil 1. Novbr. 1837. Derpaa blev han midlertidig Almuelærer i den lille Ø. Jølby Skole, hvor han virkede et halvt Aar, — indtil Autoriteterne fik fastslaaet uigenkaldeligt, at han ikke kunde faa fast Ansættelse. Saa maatte han rejse. Men saa kort Tid, han havde været her, havde hans Virksomhed sat sine Spor. Og det ligger nær at tænke, at der ogsaa en Aarrække senere, da han begyndte sin Højskole paa Fyn, vilde have været god Jordbund for en saadan Skole her blandt hans Venner fra de unge Dage.

Nu blev det ikke prøvet før 1864, og da ikke af Kold selv, men ganske vist af en Mand, der som faa andre var fortrolig med ham og hans Skoletanker.

Povlsen Dals Ungdom.

Anders Kristian Povlsen Dal blev født d. 31. Maj 1826 i Østermølle i Fabjerg Sogn ved Lemvig. Faderen, Povl Andersen Dal, stammede vistnok fra Thisted. Han havde lært Møllerfaget. Som ung skal han have været en meget munter og livlig Mand, god til at danse og „første" Mand i et godt Lag. Moderen, Gjertrud Nielsdatter, havde sin Slægt i Hørdum i Thy. Hun kunde synge Viser og fortælle Historier. Da Povl Dal vistnok ikke var Forretningsmand, og der snart blev en stor Børneflok, kneb det vel til Tider at bjerge Udkommet.

I 1834 flyttede Familien til Ginderup, Heltborg Sogn i Sydthy. Anders Kristian, som var det ældste af Børnene, var den Gang syv Aar gl. Han kom vistnok snart ud at tjene. Men der fortælles, at han ikke saa sjældent kunde findes i en Vejgrøft med en Bog foran sig. Vist er det, at han allerede som ganske ungt Menneske havde faaet tilegnet sig saa mange Kundskaber, at han — ligervis som Kristen Kold en halv Snes Aar i Forvejen — kunde paatage sig en Lærerplads i en Biskole. Det var i Nees i Karby Sogn paa Sydmors, hvorfra der er Udsigt over mod hans Hjemegns Bakker. Fra denne første Lærertid findes

der med hans Underskrift en lille meget fiks, farvelagt Tegning, dateret Nees Skole 21. August 1843, med Gengivelse af Alfabetet og Talsystemet samt Navnet Maren Catrine i en Indfatning af Roser og yndige Blommer. Det bevidnes af hans Søster, at han ogsaa kunde skrive Vers. En usædvanlig velbegavet ung Bondekarl har han været.

I 1844 lykkedes det ham ved Laan, som han senere omhyggeligt tilbagebetalte, at skaffe sig Midler til at komme paa Snedsted Seminarium. Her var Ludv. Chr. Müller to Aar i Forvejen bleven Sognepræst og Seminarieforstander.

Faa har som denne Mand kunnet give vordende Lærere Forstaaelse af, hvad levende Undervisning vil sige. Morten Eskesen, en yngre Samtidig af Povlsen Dal, har i saa Henseende givet sin Læremester et overordentlig varmt Vidnesbyrd.

Povlsen Dal har sikkert været blandt Seminariets flinkeste Elever. Og da han i Slutningen af September Maaned 1846 havde bestaaet sin Skolelærereksamen med Hovedkarakteren „Udmærket duelig", gav Ludv. Chr. Müller hans Eksamensbevis følgende Paategning:

> „Han har meget gode Evner og usædvanlig gode Kundskaber, er sindig og alvorlig, har røbet stor Lærelyst og i enhver Henseende været en meget god Discipel. Jeg haaber, at han vil blive en dygtig Lærer og tør anbefale ham paa det Bedste."

Kort efter Eksamen var det, at Povlsen blev Huslærer paa Rydbjerg ved Ringkøbing. Og om hele

den følgende Del af hans Ungdom, hvor Samlivet med Kr. Kold bliver en væsentlig Faktor i hans Forbindelse til Manddomsgerningen, har han selv fortalt udførligt, saaledes som man kan læse om det i Fr. Nygårds Bog om Kold (1ste Bd. S. 168 ff., 2det Bd., paa mange Steder). Her skal derfor kun for Sammenhængens Skyld omtales eet og andet fra denne for Povlsen Dals Udvikling saa betydningsfulde Tid.

Allerede paa Seminariet havde Povlsen hørt de første sære Fortællinger om Kold. Da denne nu i September 1847 efter sin lange Smyrnarejse var kommen paa Besøg i Holmslands Præstegaard, mødtes de to Snedsted Seminarister personlig, og Bekendtskabet blev snart uddybet, efter at Kold havde tiltraadt Pladsen som Huslærer i nævnte Præstegaard. Og gennem lange Samtaler — især om Skolespørgsmaal — førtes Povlsen Dal til praktisk Forstaaelse af mange Ting, der under Müllers Fremstilling maaske var komne til at ligge lidt vel meget i Idealernes Solskinsbelysning. Det var ogsaa Kold, der for Alvor henledte Povlsens Opmærksomhed paa Grundtvigs Verdenshistorie.

Saa kom de bevægede Dage i Foraaret 1848. Povlsen Dal skrev Krigssange i „Ringkøbing Avis". Og da Sognepræsten i Vellmg samlede Frivillige, mødte Povlsen op med en Jagtbøsse. „Hvor langt vil De gaa?" spurgte Præsten. „Til Verdens Ende!" svarede Povlsen. Han og Kold kom saa med i et Korps af Frivillige, under C. A. Thyregods Korporalskab. Det lykkedes ikke for de to at komme med i nogen Kamp. Men Feltlivets Besværligheder og smaa

muntre Optrin lærte de dog at kende. Begge synes at have haft et godt Humør. Det var om en Kammerat, som holdt lovlig meget af god Mad, at Povlsen digtede en Vise, hvori det hed:

„Han altid er rustet til Heltefærd,
Tilfelts han drager paa Stand
Mod Flæskeskinken. — Med Kniv og Spær
Bekæmper han Gaas og And."

— Da Kold og Povlsen i Efteraaret 1848 var blevne permitterede og nu som civile nærmede sig Rydbjerg, sprang Povlsen i Vejret af Glæde. „Var det din store Taa, du stødte?" spurgte Kold. — Nej, det var det da ikke! — „Naa, saa var det formodentlig af Glæde over Surgrøden, der venter dig!" Surgrød var Povlsens Livret.

Vinteren igennem blev Povlsen paa Rydbjerg. Om Foraaret var han paa Session i Vestervig. Han medbragte en Lægeattest angaaende en ret alvorlig Øjensygdom, han havde paadraget sig den foregaaende Sommer, men blev ikke kasseret, hvorimod han fik Udsættelse med Tjenesten. Da Pastor Hass, Kolds tidligere Foresatte fra Smyrnatiden, imidlertid var bleven Præst i Hals, fik han Povlsen til at søge Andenlærerembedet dèr. Dette fik han. Og hermed skiltes han og Kold for en Tid. Forbindelsen mellem dem holdtes dog stadig vedlige. Da Kold i Efteraaret 1849 skulde rejse over til Ryslinge for at være Huslærer hos Birkedal, bad han i et Brev om at laane Povlsens Eksemplar af Grundtvigs Verdenshistorie.

Og efter at Kolds Højskoleplaner havde begyndt at faa fastere Former, blev Povlsen medinddraget i dem.

Stillingen i Hals var heller ikke alt for lystelig. Derom vidner et Par Breve fra Povlsen til Kold, skrevne i Foraaret og Sommeren 1850. Et Par Uddrag faar vi her nøjes med:

„Hvad mig eller dog rettere min Virksomhed angaar, da ser det just ikke allerbedst ud. Og jeg tror ogsaa, at jeg er bleven sat rigtig paa Prøve ved at være Skolelærer i Hals.

Hver Dag har jeg at rumstere mellem 60 à 70 dovne, tykhovede og meget uartige Børn, der i Almindelighed nyde en ussel Opdragelse hjæmme og er aldeles fremmed for, hvad man kalder at tænke og føle, ja mange kunne næppe sanse."

Han fortæller for Børnene, men de fleste forstaar det ikke. Selv bliver han utaalmodig. Og Forældrene klager over, at Børnene gaar og driver paa Gaden, fordi de ikke har Lektier for. Kun et enkelt Lyspunkt er der, en lille Dreng, der „fortæller Historie fra Ende til anden og ler imens over hele Ansigtet. Saaledes bliver der dog altid lidt at holde sig ved. Og ved Guds Hjælp kan der vel efterhaanden blive mere."

„Jeg savner Dem meget, kære Kold! Jeg har ingen, som jeg saadan kan tale med. — Jeg føler mig derfor ogsaa saa ene . . . . Ingen kan raade mig. Kort sagt, jeg er og bliver fremmed og savner alt for at leve. Ja, jeg har Bøger, og disse kaster jeg mig ogsaa over med hele min Sjæl. Men derved kommer jeg tit i Vilderede med mig selv og véd hverken ud eller ind. Jeg trænger haardt til levende Mennesker. Og jeg vilde give meget, ret meget for at være i Nærheden af Dem.

Men denne Tilstand er vel ogsaa til mit Gavn. Jeg skulde vel lære at staa ene og med Vorherre være mig selv nok . . . .“

I det andet Brev, skrevet 3 Maaneder senere, udtaler Povlsen først sin Glæde over, at der er gode Udsigter for Kolds Skole, trods Vanskelighederne, og sin Tro paa, at Sagen skal sejre. Hans egne Forhold er ikke blevne bedre siden sidst. „Jeg lever altsaa i Haabet om at faa en Skole, hvor jeg kan tumle mig efter Behag, og hvor jeg er Enehersker. Og jeg er spændt paa, hvad den ny Skolelov, som vi skal have til næste Aar, vil give af sig. Store Tanker om den har jeg just ikke.

Naar bare den dog vil give os lidt Frihed.“

— Under et flere Dages Besøg i Ryslinge ved Midsommertid 1850 fik Povlsen sin Lyst vakt til at blive Kolds Medhjælper i Højskolegerningen. De Vanskeligheder, som stillede sig i Vejen herfor, blev omsider overvundne, og sidst i November 1851, efter at Kold i et Par Uger ene Mand havde holdt Skole med sit første Hold Elever, tiltraadte Povlsen Pladsen. Med et Sejlskib var han kommen til Odense. De fire Mil derfra til Ryslinge tog han til Fods.

Det er bleven bekræftet fra mange Sider, at den stilfærdige, uegennyttige Povlsen Dal blev Kold en trofast Medhjælper. Povlsen var svært godt hjemme i de praktiske Fag. Derved blev hans Undervisning et godt Supplement til Kolds.

Den første Sommer fulgtes de ad til København — det meste af Vejen til Fods, Kold med Træsko

paa. Paa denne Tur besøgte de P. Chr. Kierkegaard i Pedersborg, Ingemann i Sorø, den fra den kristelige Bevægelse i Thy og Mors saa bekendte gamle Student Algreen og — som Rejsens egentlige Maal — Grundtvig, samt paa Hjemturen Stephansen paa Holsteinsminde.

Aaret efter begyndte de en fri Børneskole i Dalby paa Hindsholm, og 1853 flyttedes ogsaa Højskolen til dette Sted.

Forholdene førte det med sig, at Kold ofte havde ondt ved at passe „Timerne". Povlsen var da den faste Mand. Han var vistnok ogsaa den, der tog sig mest af Eleverne i Fritiden, som han i det hele i højeste Grad uegennyttigt hjalp til næsten med hvadsomhelst. To Somre efter hinanden, 1856 og 57, var han ude paa Øen for at oprette Friskoler, henholdsvis i Trunderup og Tarup. Fra Trunderup sendte han Kold et Eksemplar af Kierkegaards „Øjeblikket" med den Tilføjelse i et medfølgende Brev, „at enten havde S. K. paa det sidste en Skrue løs, eller vi ere Hundsvotter alle tilhobe og Vorherre en Nar, men saa vælger jeg helst det første."

I Marts 1858 kom Skoledirektionen for at holde Eksamen paa Dalby Højskole. Det var ved den Lejlighed, at Povlsen imponerede „Censorerne" ved en vellykket Kemioverhøring. Naturfagene var hans særlige Omraade. Dog gennemgik han i to Mørkningstimer hver Aften de verdenshistoriske Begivenheder efter Tidsfølgen, ligesom han ogsaa havde Timer i Nordens Historie.

Da Kold i 1862 flyttede sin Højskole til Dalum, fulgte Povlsen med og kom saaledes til at medvirke ved den første Sommerskole for Piger. I 1863 rejste han paa Besøg til sin Hjemstavn i Thy. Ved samme Lejlighed gæstede han ogsaa gamle Elever paa Mors. Under Samværet med disse kom den Tanke frem, at han skulde forsøge, om der ikke nu var Jordbund her for en Skolegerning i Lighed med Kolds. Den frie Børneskole var allerede saa smaat begyndt. Povlsen lod sig overtale. I 12 Aar havde han nu arbejdet sammen med Kold, og meget havde han lært gennem dette Samarbejde. Men de ydre Kaar havde været alt andet end glimrende. Han havde selv aldrig stillet Krav i saa Henseende. Mulig har han ogsaa med Aarene i stigende Grad maattet føle Kolds Overlegenhed som et Tryk paa hans egen voksende Selvstændighedstrang. Nok er det: Efter en Tur til Fyn vendte han tilbage til Mors og tog foreløbig fat som fri Børnelærer, indtil Skolen for Voksne kunde komme i Stand. Inden vi gaar over til at skildre, paa hvilken Maade dette skete, maa vi imidlertid et Øjeblik dvæle ved et forberedende Arbejde, som var gjort af andre allerede nogle Aar i Forvejen.

Planer om en „højere Bondeskole“ paa Mors.

I 1851 var der i Krejbjerg i Vestsalling, væsentlig ved Rigsdagsmand Bertel Nørgaards ihærdige Arbejde, bleven oprettet en saakaldt „højere Bondeskole“. Denne Skole, som iøvrigt i mange Maader var meget forskellig fra en Højskole af den sædvanlige Slags, blev i 1855 flyttet til Oddense. Det ligger nær at tro, at det er Meddelelsen herom, som paa Mors har bragt een og anden til at tænke paa, om ikke en lignende Skole kunde rejses her. Hvorledes de første Interesserede har fundet hinanden, og hvilken privat Drøftelse, Sagen til en Begyndelse har været Genstand for, faar staa hen.

Men i „Morsø Avis“ for Søndag d. 3. Februar 1856 læses følgende

„Opfordring.

Iblandt de Foretagender, der i vore Dage nyde fortjent Paaskjønnelse, eftersom Forholdene Dag for Dag gjøre dem mere ønskelige og nødvendige, indtager sikkert Oprettelsen af Bondehøjskoler en udmærket Plads, da de tilsigte at hæve

den opvoksende Ungdom paa Landet til et højere Kundskabstrin, end det, hvortil de almindelige Almueskoler kunne føre. Regjeringen understøtter redebon saadanne Foretagender, i Erkjendelsen af, hvor vigtigt det er, at Bondestanden tilegner sig Oplysningens bedste Frugter. Næsten enhver ny Lov, der udgaar, gjør bestandig stigende Fordringer til den enkelte Borgers Medvirksomhed i Styrelsen af mangfoldige Anliggender, og saaledes vil den nylig i Kraft traadte Lov om Sogneforstanderskabernes Sammensætning have overbevist enhver tænksom Mand paa Landet om, at den Tid neppe mere er fjern, da Ledelsen af Communernes Anliggender væsentligst vil komme i Bondestandens Hænder. Men er nu Kundskab og Indsigt i saa rigt Maal tilstede, at Bondestanden er istand til at fyldestgjøre de stigende Forventninger? Vi ville lade Enhver besvare sig selv dette Spørgsmaal, og vi henvise til den Kjendsgjerning, at det paa de fleste Steder har Vanskelighed nok at finde dygtige Sogneforstandere, endsige Mænd af Bondestandens Midte, der ville være istand til at indtage Formandssædet i Sogneforstanderskaberne. I det Haab derfor, at Ønsket om en Bondehøjskoles Oprettelse ogsaa her er levende, have vi besluttet at virke for en saadan her paa Øen. Vi troe, at Frøslev som Øens Midtpunkt egner sig for Anlæggelsen; dog henstille vi dette foreløbig som vor personlige Anskuelse.

Idet vi bringe dette til offentlig Kundskab, opfordre vi Alle, hvem Sagen ligger paa Sinde og navnlig Sogneforstanderskaberne, til at interessere sig for den. Naar vort Forslag møder en saadan Deeltagelse, at der er grundet Haab om, at Noget

kan udrettes, vil et Møde blive berammet i denne Anledning.

Morsø, den 5. Januar 1856.

F. Nielsen, Præst i Frøslev. *N. St. Mortensen.* Frøslevgaard. *Chr. Søndergaard,* Dragstrup.

P. Chr. Østergaard, Thøving. *Joh. Houmøller,* Rakkebye."

Dette Opraab gav Anledning til megen Drøftelse. Der syntes at være ikke ringe Interesse for Sagen. En Indsender, der skriver under Mærket B. P . . ., udtaler i „Morsø Avis" for 24. Februar sin store Glæde over Planen, men tilføjer forøvrigt, at han ogsaa nok har lagt Mærke til en Modstand, der „sniger sig omkring i Krogene og skyer Lyset", og som argumenterer med, „at det ikke var godt og tjenligt, at Bondestanden fik mere Oplysning, fordi den allerede følte sig meer, end ønskeligt er", og med, at „Bondestanden var saa kold og ligegyldig, saa dvask og søvnig, at den ikke gad virke til større Kundskabs Udbredelse". „Sagen er nu overgivet i Bondestandens egne Hænder, og det vil vise sig, om den fortjener hiint Skudsmaal. Jeg tror det ikke".

„Morsø Avis" selv er i høj Grad oppe for Sagen. I Numret for 2. Marts bringer Bladet et Opraab, hvori det med næsten overdreven Veltalenhed gør gældende, „at de Aar, som følge efter Confirmationsalderen, ofte i Bondestanden svinde hen uden at benyttes til Aandens Udvikling, og til at fremkalde Sands, Lyst og Iver for alt det Skjønne, Gode, Sande og Rette, hvorved Menneskelivet og Menneskegjerningen ret kan vorde

forædlet, fremmet og velsignet iblandt os. I de Egne, hvor Bondehøiskoler alt ere oprettede, spores derfor ogsaa deres gavnrige Virksomhed, og Erkjendelsen deraf bliver, Gud være lovet, mere og mere levende. Lad da ovennævnte Opfordring ikke lyde forgjæves!"

Komitéen havde imidlertid tilstillet Sogneforstanderskaberne og forskellige Privatmænd Lister til Paategning, men havde ondt ved at faa disse Lister tilbage. Sidst i Juli indrykkede Komitéen en Redegørelse for sit Arbejde. Den maa indrømme, at der langtfra har vist sig tilstrækkelig Tilslutning. Da flere desuden har ønsket en detailleret Plan for Foretagendet, agter Komitéen at indbyde til et Møde i Nykøbing engang efter Høst. Her kan der saa blive taget endelig Bestemmelse. Da der imidlertid i hvert Fald vil hengaa Tid, inden en Højskole kan komme i Virksomhed, anbefaler Komitéen indtil videre at søge til Højskolen i Salling.

Avisen benytter Lejligheden til at udtale sin Forundring over, at Sagen ikke har fundet mere Forstaaelse. Der findes jo blandt Øens Landbefolkning „en meer end almindelig Velstand". Der kan læres meget paa en saadan Skole, og Bladet holder paa, at den nylig anlagte Plantage ret egner sig til at sættes i Forbindelse med Skolen, saaledes at Eleverne kunde faa Lejlighed til at gøre sig bekendte med den paa Mors saa forsømte Træplantning.

Mødet, der skulde holdes efter Høst, kom først i Stand den 12. Decbr. Den ene af Underskriverne, Pastor Nielsen i Frøslev, var fraværende paa Grund

af Sygdom. Der var kun kommen faa interesserede til Stede. Komitéen gjorde rede for Stillingen, fremlagde Lovudkast og Overslag, men maatte iøvrigt nøjes med at henstille Sagen til endelig Afgørelse ved et Møde i Januar 1857, „og vil det da, af den Interesse Sagen imidlertid, samt ved dette Møde, vises, blive afhængig, om den paatænkte morsøiske Bondehøiskole skal reises — eller for denne Gang opgives."

— Januar-Mødet blev, saa vidt det kan skønnes, slet ikke til noget. Og den 21. August 1857 indeholdt „Morsø Avis" en meget indtrængende Opfordring til Morsø Ungdommen til at rejse paa Staby Højskole, som agtedes aabnet om Efteraaret med Cand. theol. J. A. Sørensen som Forstander. — Mors fik ikke denne Gang nogen „højere Bondeskole". Og da Galtrup Højskole syv Aar senere begyndte sin Virksomhed, var det ikke dens Formaal i første Række at uddanne brugelige Formænd til Sogneforstanderskaberne. Alligevel er der ingen Tvivl om, at den har kunnet drage Fordel af den Interesse, der hos mange var bleven vakt for den paatænkte „højere Bondeskole". En Omtale af denne — som ovenfor given — hører derfor med til Galtrup Højskoles Forhistorie. — Vi skal nu se, hvorledes Povlsen Dal ved Venners Hjælp fik sin Skole i Gang.

„Bondehøjskolen i Galtrup", 1864-65.

I Efteraaret 1861 havde Chr. Nielsen fra Bjerre Herred begyndt sin Dobbelt-Friskole i Ø. Jølby og Tøving. Kort efter tog N. P. Jespersen fat med en lille Skole paa Galtrupgaard. Men Chr. Nielsen giftede sig snart med Datteren fra „Dalen" i Ø. Jølby, og Jespersen rejste til Grundtvigs Højskole og kom siden i Krig og Fangenskab. Begges Skolegerning overtog Povlsen Dal, efter at han var kommen hertil i 1863, — for imidlertid at forberede det, som han egentlig stilede efter: en Højskole for Voksne.

Povlsen selv var vistnok aldeles uformuende, ja, var vel endog snarere bleven fattigere end rigere ved Opholdet hos Kold. Men efterhaanden som flere og flere fik Interesse for Sagen, voksede ogsaa Vovemodet. Povlsen købte da en lille Gaard i Galtrup, med ca. $1^1/_2$ Td. Hartkorn, for 4,500 Rdlr. Bygningerne var gamle og bestod af to sammenbyggede Længer, et Stuehus mod Nord, i Retningen Øst-Vest, og en Lade, ibygget Stuehusets Vestende mod Syd. I denne Ejendom flyttede Povlsen foreløbig ind med sin Friskole.

Det fortælles, at han til en Begyndelse døjede med at faa Forældrene til at indse, hvor uheldigt det

var med den megen Udenadslæsning. Saa fandt han paa den Udvej at gaa til den modsatte Yderlighed og holdt paa med streng Overhøring, — indtil Forældrene — inden ret længe — kom paa andre Tanker.

Imidlertid kom Krigen og bragte Uro og Bekymring. Da Fjenden ogsaa kom til Mors, skal man have brugt Povlsen som Tolk, skønt han næppe har haft synderligt Kendskab til Tysk, hvorimod han var ret godt inde i Engelsk. Men da Krigen var endt, og Mismodet vel hos Povlsen som hos saa mange andre var blevet til en stærk Følelse af, at nu maatte der gøres alt, hvad gøres kunde, for at styrke det danske Folk, fik Højskoleplanerne atter Fart, og snart var det besluttet, at Skolen skulde aabnes den 1ste November 1864.

Nogen Avisreklame gjorde Povlsen ikke for at faa samlet Elever. Han har vistnok skaffet sig Lovning paa een og anden ved mundtlig Agitation. Enkelte har sikkert ogsaa meldt sig af egen Drift. Da Dagen kom, var der tegnet en halv Snes Elever.

N. P. Jespersen, der imidlertid var kommen hjem fra Krigsfangenskabet, og som havde ladet sig overtale til at samarbejde med Povlsen, ogsaa blandt de voksne Elever, fortæller („Bavnen", 25. Marts 1914), at Dagen for Aabningsmødet var „en Dag med et levende Haab om Livets og Lysets velsignede Gerning iblandt os. Foruden de indmeldte Karle kom der ogsaa mange Deltagere og glædede sig med os. Vi sang Grundtvigs dejlige Skolesang: „Hvad Solskin er for det sorte Muld, er sand Oplysning for Muldets

Frænde", hvorefter Povlsen holdt en varm og klar Tale om Skolens Formaal. Der var jo flere, der gav et godt Ord med i Laget, saa det var en af de Dage, der sent glemmes.

Det var under saare beskedne ydre Forhold, Galtrup Højskole eller — som den den Gang kaldtes — „Bondehøjskolen i Galtrup" kom til at begynde. Den halve Snes Elever, der efter Julen øgedes med tre—fire, var i Virkeligheden alle dem, der var Plads til.

I Storstuen, der brugtes som Skolestue, var der dog forholdsvis vidt mellem Væggene. Stuen gik gennem hele Huset og endte mod Nord i et Udskud, der kun var skilt fra ved et Par Stolper, som bar „Remmen", og som for Resten i Vinterens Løb var en Del i Vejen, naar Karlene (man nævner særlig Peder Futtrup fra Torp og Chr. Hyldig fra Tøving) tog sig et rigtigt Basketag. Bjælkeloftet laa lavt, og Gulvet var selvfølgelig af Ler, som opblødt af Sneklumper (og Spytklatter?) jævnlig maatte skrabes og fjærnes med en Skovl. Et langt, hvidt Bord med løse Bænke stod ved den ene Side af Stuen. Det var det væsentligste Bohave.

Men Arbejdet gik med Liv og Lyst. Ind imellem tonede Sangene fra Køsters Sangbog, som den Gang brugtes. Povlsens Foredrag var gerne henlagt til Timen før Middag. Oftest tog han sit Udgangspunkt i Verdenshistorien. Han talte grundigt og jævnt. „Han kunde", siger N. P. Jespersen, „kaste Lys over de forskellige historiske Folks Liv og Færd, Aand og Kultur, jeg synes, som kun faa af dem, jeg har hørt". Og til

Povlsens Foredrag kom der Dag efter Dag mange af Egnens Folk, mest de bosiddende, idet de Unge særlig mødte op til de ugentlige Aftenmøder.

Naar saa Middagen kom, og Jespersen havde sluppet Børnene ud af Dagligstuen paa den anden Side Gangen, toges denne Stue i Brug som Spisestue. Povlsens Søster, Kristine, nu gift med Maskinfabrikant R. A. Rasmussen, Odense, forestod Husholdningen denne første Vinter. En god gammeldags Kost har der sagtens vanket.

Om Eftermiddagen fortsatte man saa med de „praktiske" Fag, hvorunder ogsaa Kemi og Korttegning. N. P. Jespersen havde ogsaa en Time eller to daglig. Og det var Eleverne til megen Glæde at høre ham fortælle om sine egne Oplevelser i det nys overstandne Fangenskab og navnlig om forskellige Folks Sæder og Skikke. Han havde en overordentlig Evne til at gøre sin Fremstilling levende.

Efter Mellemmadstid kom Povlsen i Regelen med sin store Messinglampe i Haanden og en Bog (ofte een af Ingemanns Romaner) under Armen, og saa læste han højt, til det blev „Nætterdaws". Eleverne fik deres Mælkegrød. Povlsen selv nød helst en Skaal Mælk og en „Rundtenom". Og saa gik man til Ro i — Faarestien.

Dette ejendommelige Soverum laa i den søndre Ende af Laden indenfor en Vognport og var blevet udvidet siden Faarenes Tid til 3 Senges Længde. Indtil Jul kunde Povlsen selv være derinde, men fra Nytaar, da Flokken øgedes, bl. a. med nuværende

Amtsraadsmedlem Niels Hansen, Tøving, maatte Forstanderen tage sin Tilflugt til Vognporten. Her var der ingen Vinduer, og gennem Portdørene føg Sneen ind og tildryssede til Tider baade Sengen og Manden, saa han om Morgenen saa ud som en Snemand.

For at faa Del i al denne Herlighed — og det var en Herlighed — var der fastsat nogle saare beskedne Takster:

Undervisningen kostede 15 Rdlr. ialt for de 5 Maaneder. I det samme Tidsrum kunde man — som adskillige brugte det — til Supplering af sin „tørre" Kost faa Middagsmad for 17 Rdlr., mens Prisen for fuld Kost var 35 Rdlr.

Med disse Takster for Øje finder man det naturligt, at Eleverne — ligesom nu — selv maatte sørge for Lys, Vadsk og Sengeklæder. Tilmed var ingen forpligtet til at blive Skoletiden ud. Og rejste man i Utide, havde man kun at betale for den forløbne Tid, en Bestemmelse, som der dog naturligvis sjældent blev Brug for.

Den ældste af Eleverne 1864—65 var 22 Aar gl., den yngste 15. Med en enkelt Undtagelse — Carl Møller, Provst Møllers Søn fra Solbjerg — var de alle Sønner af Morsøbønder. Der er næppe nogen af dem, for hvem den Vinter ikke blev en uforglemmelig Oplevelse.

Men det var jo smaa Forhold.

Friskolelærer Morten Jensen, der den følgende Sommer var inde hos Grundtvig, fortæller, at den gamle lo med sine dybe „Haa, haa, haa", da han

hørte, hvorledes Galtrup Højskole havde begyndt sin Virksomhed. Povlsen var jo forøvrigt ikke Grundtvig ubekendt. Sammen med Kold havde han, som før nævnt, besøgt Grundtvig først i Halvtredserne, og denne maatte vel ogsaa erindre ham — i det mindste paa anden Haand — fra hans mangeaarige Virksomhed paa Fyn.

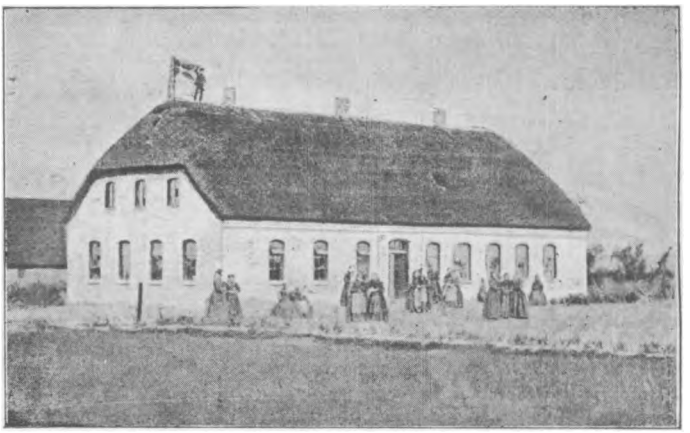

„Bondehøjskolen i Galtrup" 1865.

I Foraaret 1865 tog man fat paa Opførelsen af en mere tidssvarende Bygning. Den Aktietegning, der i dette Øjemed var bleven sat i Gang, indbragte foreløbig 3,300 Rdlr., som skulde være rentefri og uopsigelige i 10 Aar. Resten (paa 200 Kr. nær) af de 7,000 Kr., som hele Ejendommen med Besætning og den nye Bygning, kalkuleret til 2,000 Rdlr., vilde koste, skulde skaffes til Veje ved Tegning af rentebærende Aktier. Der var den Gang næppe Tale om Kreditforeningslaan, og noget Amts- eller Statstilskud var der

endnu ikke tilstaaet Skolen. Men det gik meget godt an alligevel.

I Løbet af Sommeren rejstes saa den efter Tidens og Stedets Forhold sikkert ret anselige Skolebygning, som nu udgør den mellemste og ældste Del af Galtrup Højskoles Hovedfløj, med Skolestue, hvor der nu er Læsestue, og med en Indgangsdør ved Sydenden af den nuværende Spisestue. Her var — mente man — rigtig god Plads til Forstanderen med eventuel Familie, en Lærer (eller to), Skolestuer m. m. for 30 Voksne og 30 Børn og Soverum til alle Eleverne.

En saadan Forbedring i det Ydre maatte vække Opmærksomhed for Skolen ogsaa ud i videre Kredse. Da Algreen, der nu var bleven Præst i Vrejlev i Vendsyssel, en Høstdag 1865 talte ved et Folkemøde paa Højskolen, udtalte han sin Glæde over det tiltagende Liv paa Øen, hvorom bl. a. denne Skole var et Vidnesbyrd. Han opfordrede „enhver Ven af Frihed og Oplysning" til at støtte Skolen, og bad i Særdeleshed Kvinderne paavirke deres respektive Sønner og Kærester til at besøge den.

Ved samme Tid skrev en Indsender i „Thisted Avis" et langt Stykke om Skolen og sluttede med den Bemærkning, at „ligesom denne Skole alt har vundet god Tiltro og omfattes med Kjærlighed af den oplyste Deel af Morsøs Bondestand, saaledes tør det haabes, at den ogsaa vil faae Besøg fra Naboegnen, navnlig fra Thy".

Som Stillingen var, kunde det ikke nægtes, at Galtrup Højskole stod med gode Fremtidsudsigter.

Povlsen Dal havde faaet godt begyndt, men kunde jo endnu ikke vide, hvilke Glæder og hvilke Sorger, der skulde times ham paa denne Plads.

Mathilde Povlsen Dal.

Det var under et Besøg hos Overgaard paa Frederiksminde i Tøving, at Povlsen Dal første Gang saa den unge Pige, der i 1865 skulde blive hans Hustru og gennem mange Aar hans trofaste Medarbejder.

Mathilde Nathalie Bøggild er født den 10. April 1844 i Hersom Præstegaard, midtvejs mellem Hobro og Viborg. Hendes Fader, Sognepræst Daniel Bøggild, var en Mand af den gamle Skole, men en inderlig troende Kristen. Hans Hustru, Anna Magdalene Jacobsen, stammede fra Gammellund paa Sydmors. Hendes Fader, den gamle Jacobsen, der var kommen fra Hegnet Hovedgaard i Salling, havde lidt svære Tab i Pengekrisens Tid og havde maattet flytte fra Gammellund til det nærliggende, betydeligt mindre Kathrinelund. Præstekonen i Hersom var en stærk og dygtig, men taalmodig og ydmyg Kvinde. Hun fødte sin Mand ikke mindre end 17 Børn. De to yngste var Tvillinger og døde som smaa. Af de øvrige femten var syv ældre og syv yngre end Mathilde Nathalie. Af hendes Søstre var een bleven gift med Steenstrup paa Møllehave i Sejerslev Sogn, og hans Søster var gift med Overgaard paa Frederiksminde. Dette „anden-

haands" Svogerskab var Anledningen til, at Mathilde Bøggild kom til at tjene hos Overgaard som Husjomfru. Samme Dag vistnok, som hun tiltraadte Pladsen, var Povlsen der paa Besøg. Han skulde tale med Overgaard om sine Skoleplaner. Et Par Dage senere kom han igen i lignende Ærinde. Saaledes indlededes da Bekendtskabet mellem ham og den unge Husjomfru, et Bekendtskab, som snart førte til Forlovelse.

Der var 18 Aars Aldersforskel mellem de to, en Omstændighed, der nødvendigvis somme Tider maatte mærkes under et kommende Samliv. Povlsen havde allerede en lang Manddomsgerning og mange Erfaringer bag sig. Hans Anskuelser og hans Livsvaner havde forlængst antaget faste Former. Dertil kom, at han jo af Æt var Bonde og vel i Grunden fremdeles trods den Aandsdannelse og Verdenserfaring, han havde erhvervet sig, vedblev at føle sig bedst hjemme mellem Bønder. Det var jo ogsaa væsentligst blandt dem, han havde sin Livsgerning. Det ene med det andet maatte under et Samliv kunne give en ung og forholdsvis uerfaren Præstedatter en hel Del at tænke paa.

Og saa skulde hun tilmed være Husmoder paa en Højskole, en Stilling, som de, der kender noget til Højskolernes daglige Liv, næppe vil misunde nogen ung Kone, der gerne vil ofre sig for sit Hjem og sine Nærmeste. Og nu om Stunder er Forholdene dog paa de fleste Højskoler ikke saa lidt lettere i den Henseende, end de var — i hvert Fald paa Galtrup Højskole — i 1865.

Povlsen Dal var en stilfærdig og ydmyg Mand. Men hans Lyst til at være med, hvor der skulde kæmpes for en god Sag, førte med sig, at han næppe var kommen til Mors, før han begyndte at deltage i Øens offentlige Liv.

Da Krigen var endt og Freden sluttet i Efteraaret 1864, maatte Spørgsmaalet om Ordningen af Kongerigets Forfatning trænge sig i Forgrunden hos alle politisk interesserede Danske. Hvorledes Anskuelserne herom Landet over kom til at tørne sammen, og hvorledes Resultatet blev den reviderede Grundlov af 1866, skal ikke omtales her. Men sidst i Januar 1865 indbød 13 navngivne Mænd fra forskellige Egne af Mors, deriblandt Povlsen Dal, Overgaard paa Frederiksminde, P. Krog, Mansa paa Sø og flere, til et Møde i Nykøbing den 28. Januar for at drøfte et Andragende, som man paatænkte at indsende til Rigsdagen, om — som en væsentlig Betingelse for en fredelig Udvikling af alle gode Samfundskræfter — at faa Junigrundloven ubeskaaren tilbage. Paa Grund af Snestorm blev Mødet udsat til 6. Februar. Det var talrigt besøgt, og med overvejende Flertal blev Adressen vedtagen af de tilstedeværende, hvorpaa den attraaede Junigrundlov fik sig et nifoldigt Hurra. Det kan tilføjes, at Adressen, efter at have været fremlagt i nogen Tid hos tre af Nykøbings Gæstgivere, opnaaede 736 Underskrifter, og derpaa tilstilledes Folkethingsmand Wøller til Fremlæggelse i Rigsdagen.

Ved sin Medvirken i denne Sag havde Povlsen gjort det første Skridt ind i Morsøs offentlige Liv, og

det blev ikke sidste Gang, han kom til at give et Ord med i Laget, hvor politiske Spørgsmaal var paa Bane. Snart var det ude, og snart paa selve Skolen. Men i begge Tilfælde maatte det stille Krav ogsaa til hans Hustru. — Og saa var Politikken jo saa langt fra den eneste eller den vigtigste Genstand for Povlsen Dals Arbejde udadtil.

I Høsten 1865 blev der indbudt til et Møde ved Højskolen, hvor man — som det hed i Bekendtgørelsen — vilde drøfte „kirkelige Spørgsmaal af almindelig Interesse". Mærkeligt — eller vist rettere: betegnende nok var der ikke fastsat noget bestemt Klokkeslet, men kun det omtrentlige „Ved Middagstid". Selvfølgelig var Povlsen een af Talerne, og hele Mødet var meget vellykket. En Indsender bad i Avisen et Par Dage senere om at faa Foredragene trykte. — Det var formodentlig ved dette Møde, at en nulevende Deltager mindes saa tydeligt at have set Povlsens unge Forlovede færdes saa stille omkring for sig selv, endnu noget fremmed for det ejendommelige Folkeliv, som havde bemægtiget sig hendes fremtidige Hjem, og som ved mange lignende Lejligheder skulde volde hende megen Glæde, men rigtignok ogsaa meget Slid og Hovedbrud.

Den 22. Oktober 1865 stod Brylluppet i Ø. Velling ved Randers, hvorhen Brudens Fader var bleven forflyttet fra Hersom.

Da de Nygifte nogle faa Dage senere drog ind paa Galtrup Højskole, var Lejligheden i det nye Hus endnu ikke helt i Orden. Køkkenet var f. Eks. ikke

færdigt. Og Vintereleverne skulde modtages een af de nærmeste Dage. Saa der var meget at ordne. Men Mathilde Povlsen tog fat med Forhaands-Kærlighed til Gerningen og med den ufortrødne Energi, som var hende egen. Den Sans for Hygge, som hun medbragte, og som vanskeligt kan udryddes hos den, hvem den er gaaet over i Blodet, maatte hun imidlertid straks se at begrænse. Da hun den første Dag skulde dække Bord for sin Mand, lagde hun af venlig Omhu en Serviet ved hans Plads, men fik straks Anmodning om at fjærne den igen og ikke gøre det mere. Den Slags Finhed kunde Povlsen ikke med. For ikke i sit Ydre at skille sig ud fra Egnens øvrige Koner, maatte hun efter sin Mands Ønske vænne sig til at bruge Hovedklæde. Ja, det var vel end ikke frit for, at det betragtedes som en utidig Forfængelighed, naar hun foretrak at bære et tarveligt, men rent Bomuldsforklæde i Stedet for et (ofte mindre rent) uldent do., saaledes som man den Gang almindeligt brugte det. — Det har sikkert knebet for Mathilde Povlsen at finde sig i dette. Men hun fik jo andre og vigtigere Ting at tænke paa. Med sin Ordenssans og sin praktiske Dygtighed blev hun snart sin Mands bedste Medhjælper. Med ualmindelig Handlekraft tog hun de Opgaver op, som hendes Stilling havde lagt for hendes Fod, uden derved at tabe af Sigte det aandelige Maal, som hele Højskolegerningen stilede imod.

Spredte Træk fra de første Aar.

Det var en forholdsvis stor Flok Elever, der i Vinteren 1865—66 havde fundet Vej til Galtrup Højskole. Det nøjagtige Tal kan ikke opgives, men det blev vist sidst paa Vinteren op mod 50. For Størsteparten af dem var Begrebet Højskole i det hele noget ganske ukendt.

Nuværende Maltgører i Erslev, P. Chr. Bjerregaard, som var een af Eleverne den Vinter, kendte ikke noget til Skolen før hen i Oktober, men fik da Lyst til at komme der. Faderens Betænkeligheder blev overvundne ved den stedlige gamle Degns Mellemkomst, og Sønnen fik Lov at drage af Sted.

En anden ung Mand, Niels Andersen fra Frøslev, nu i Kirkehelsinge, har fortalt, at han paa en Tur over til Uhrmageren, der boede i Nærheden af Højskolen, ved at se den nye Bygning tænkte ved sig selv: „Hvem der dog maatte komme dèr!" En følgende Søndag gik Niels Andersen sammen med tre andre unge Karle: Kr. Østergaard, P. Dissing og P. Fruergaard over til Galtrup for at indmelde sig. „Det faldt os ikke ind", siger N. A., „skriftlig at indmelde os; men vi mødte personlig, for det skulde

være sikkert. Det var jo en stor Beslutning, vi havde taget. — Povlsen Dal var ikke hjemme, og vi spurgte en Karl, som viste os om i de halvfærdige Lokaler, om han mente, vi ogsaa kunde lære noget. Karlen svarede: „Povlsen er den dygtigste Lærer, der er!" — Det svimlede lidt for mig ved denne Udtalelse, men jeg tvivlede ikke. Flere Aar derefter hørte jeg en lignende Udtalelse om Povlsen fra Revninge ved Kerteminde".

Povlsen brugte ikke, i hvert Fald ikke i de første Aar, at avertere i Bladene om Undervisningen paa sin Skole. Men ved Lejlighed drog han selv ud paa Agitation.

En ældre Kone, hvis Hjem laa i Morsø Sønder Herred, erindrer fra sine Pigedage, hvorledes Povlsens Skikkelse en Dag, da de derhjemme var beskæftigede i Laden, kom til Syne i Ladeporten, og hvorledes han saa stod dèr og talte til dem om sin Skole, mens hans lange Haar blæste frem foran Ørerne. Povlsen var altid tarvelig klædt, men var dog i det Stykke ganske anderledes at se til end Kold, der f. Eks. kunde finde paa at anbringe sine Seler udenover Vesten, og hvis Træsko med tilhørende Halmvisker jo var blevne ligefrem navnkundige. I koldt Vejr stak Povlsen undertiden Hageskægget ind under Kraven. Hans jævne og bramfri Fremtræden indgød straks Tillid, og der var nok en Del, som droges til hans Skole ved denne solide, gammeldags Form for Reklame.

Ogsaa i Thy fik han snart Lejlighed til at slaa

et Slag for Højskolen. Der gik i det hele taget mange gode Tanker frem og tilbage over Vildsund i de Dage. Hertil sigtede det, naar S. A. Ovesen meget nydeligt omdigtede de kedelige Linjer fra Kæmpevisen:

„Først da rendte de Morsingboer
og saa de Forrædere af Thy",

saa det kom til at hedde:

„Først da vaagned' de Morsingboer
og sang, saa det runged' i Sky.
Det klang saa yndelig over Fjord.
— Saa vaagned' de ogsaa i Thy."

Lærer Smidt i Silstrup, hvis Forbindelse med Povlsen Dal og Galtrup Højskole skal blive omtalt nærmere i det følgende, erindrer, at Povlsen ved et Møde i Stagstrup talte ud fra Sangen: „Hvad er det, vi trænger til?" og i den Forbindelse gjorde Folk bekendte med, at man ovre hos ham kunde faa god Besked om, „baade hvad vi trænger til, og hvordan vi kan faa Trangen tilfredsstillet".

Og der var mange Unge — den Gang, som nu —, der gik med en saadan Trang og kun ventede paa den rigtige Indbydelse. En ældre Kone har fortalt Lærer Smidt, hvor glad hun blev, da hun — det var i 1868 — fik Lov til at rejse paa Galtrup Højskole. Hun havde gaaet og længtes efter det uden at turde tale om det. Hendes yngre Søster, som kom med, var helt forknyt og græd over det; men efter fjorten Dages Forløb var hun „tagen".

Var Povlsen Dal da Mand for, som Kold udtrykte det, at „oplive og oplyse" den Ungdom, som gav sig ind under hans Paavirkning?

Kold vilde vist til at begynde med have svaret benægtende. Der tillægges ham i hvert Fald forskellige Ytringer i den Retning, saasom, at Povlsen ikke som Højskolemand havde mere Magt i sin hele Person, end han selv (Kold) i sin lille Finger, eller at han kun sad inde med en Trediedel af Elias' Aand.

Men rent bortset fra, at Kold med sin (velbegrundede) Selvbevidsthed i det hele synes at have vist en irriterende Ringeagt for andres Arbejde, kan man henvise til, at Mesteren snart kom paa andre Tanker med Hensyn til sin gamle Medarbejder. Dette skyldtes væsentlig de Elever, som efter et Ophold paa Galtrup Højskole drog over til Kold. „De er godt gjorte i Stand!" indrømmede Kold. „Det havde jeg ikke troet om Povlsen!"

Da Niels Hansen, der som før nævnt var Elev paa Galtrup Højskole den første Vinter, i Kolds sidste Leveaar besøgte ham i Dalum, gav Kold ham 50 Daler, som han paa Hjemvejen (det maatte jo for Resten blive en lille Omvej) skulde overbringe Frederikke Pio i Tørskind ved Vejle, og andre 50 Daler, som han skulde tage med hjem til Povlsen. Kold vilde ikke have nogen Kvittering af Niels Hansen. Han mente, at han nu havde set saa meget paa Mennesker, at han nok kunde skønne, om det var Kæltringer eller ærlige Folk, han havde for sig. Inden Povlsen fik skrevet til Dalum og takket for Gaven, var Kold ikke mere i de levendes Tal. De 50 Daler blev saaledes en Slags Afskedshilsen fra Kold, og de var jo Udtryk for en Anerkendelse, som Povlsen sikkert har været glad for.

Hans Chr. Hovmøller, den senere Kunstforlægger, var i Efteraaret 1865 inde hos Grundtvig. Ved denne Lejlighed blev der Tale om Povlsen Dal, og Grundtvig udtalte da sin Glæde over denne og hans Gerning paa Højskolen.

Men det bedste og vægtigste Vidnesbyrd har Povlsen faaet af de mange, der i Aarenes Løb blev hans Elever. De har givet det med Ord, og de har givet det i deres Liv. Han kom til at betyde noget for de allerfleste af dem, der kom paa hans Skole.

Ovennævnte Niels Andersen kalder Povlsen Dal „denne rolige, kloge, ædle, (forholdsvis) kundskabsrige og i højeste Grad uegennyttige Mand". Det er mange gode Egenskaber til eet Menneske. Hvad Parenthesen angaar, det „forholdsvis", som Niels Andersen føjer til det ene Tillægsord, kunde Forklaringen maaske til Dels henføres til en mere personlig Omstændighed, den nemlig, at N. A. allerede som Elev hos Povlsen i 1865 paa visse Omraader selv besad usædvanlig gode Kundskaber. En af hans gamle Kammerater har saaledes fortalt, at N. A. en Gang fandt sig tilskyndet til at rette Povlsen i noget vedrørende Danmarkshistorien, hvortil P. anerkendende bemærkede: „Ja, Niels Andersen skal man tage sig i Agt for!"

Ellers maa det vist indrømmes, at Povlsens Kundskaber var særdeles omfattende. Han havde, som før nævnt, i sin Tid faaet „Udmærkelse" til Skolelærereksamen. Og efter at han i de to Sommerhalvaar 1859 og -60 med Statsunderstøttelse havde gennem-

gaaet et Kursus i Naturfagene, fik han ved de afsluttende Prøver et meget fint Eksamensbevis, underskrevet af D. G. Monrad. Særlig havde han vist sig kyndig i Fysik, Kemi og Landmaaling, hvilket sidste Fag han siden undertiden praktiserede blandt sine Naboer paa Mors.

En Kundskab fra et helt andet Omraade af Tilværelsen har han nedlagt i et saakaldt „Bibelsk Stamtræ", som han udgav gennem C. G. Iversens Boghandel, og som — saa liden videnskabelig Interesse det nu har — dog forudsætter temmelig indgaaende Syslen med den bibelske Historie.

Men det var ikke ved sine Kundskaber, men ved sin stilfærdige, aandsbaarne Personlighed, at Povlsen vandt sine Elever. Han havde ligesom Kold en egen langsom Maade at tale paa, der ligesom understregede Tankeindholdet af hans Ord og gav dem Tid til at synke i de Unges Sjæle. Han var alle Dage Hovedmanden paa sin Skole. Og dog var der blandt hans Medhjælpere gennem Aarene mange baade dygtige, forstaaende og evnerige Mænd.

Blandt disse Medhjælpere fra de første Aar maa vi her et Øjeblik mindes to.

Den ene er den førnævnte N. P. Jespersen. Han har som gammel Mand selv nedskrevet sine Erindringer, og de offentliggøres f. T. uddragsvis i „Bavnen" (1913 og 1914, mange forskellige Numre). Det er i et tidligere Afsnit omtalt, hvor glade Eleverne den første Vinter var for hans Foredrag. Og Glæden blev ikke mindre for de følgende Hold. „Der var",

skriver ovennævnte Niels Andersen, „en egen Glans over N. P. Jespersen, naar han kom i Aande, og hans Anvendelse af Mytherne var levende, anskuelig og poetisk. Han var ligefrem en Mester (i slige beaandede Øjeblikke) til at behandle det jyske Sprog, som maatte lystre hans Vink i en Grad, som jeg ikke har hørt Mage til siden".

N. P. Jespersen.

Peder Bukh.

Forskellige Omstændigheder førte efter et Par Aars Forløb til, at Povlsen og N. P. Jespersen skiltes. Sidstnævnte kom til Vendsyssel og havde en Tid en Friskolegerning dèr. Gennem skiftende, tit meget vanskelige Kaar lykkedes det ham omsider at skabe sig en god Stilling som Købmand i Holstebro. Men han har ikke glemt sin Ungdomskærlighed: Arbejdet i den frie Skole. Og han er ikke selv glemt af dem, der for 50 Aar siden havde den Glæde at være hans Elever.

Det samme gælder den anden af Povlsen Dals gamle Medhjælpere, som maa omtales: Peder Bukh,

paa Mors i Regelen kaldet P. Mortensen, senere i mange Aar knyttet til Vallekilde Højskole og nu bosiddende i Hørve i Nærheden af denne Skole.

Ogsaa han har nedskrevet og offentliggjort sine Erindringer („Fra Vallekilde Folkehøjskole" 13, 1906). Derfor skal det her kun kortelig nævnes, at han er født i Flade paa Mors, som purungt Menneske kom paa Oddense Højskole i Salling og nogle Aar senere, 18 Aar gl., til Næsgaard for at lære Landvæsen. Han kom tidligt, ikke mindst ved sit Venskab med N. P. Jespersen, til hjærtelig Forstaaelse af Kristendommen, som den mødte ham blandt de Opvakte paa hans Fødeø. Efter Hjemkomsten fra Næsgaard traf han ogsaa Povlsen Dal, og da denne begyndte sin Skole i Galtrup, kom han jævnlig derover fra sin Forpagtergaard i Solbjerg. „De Foredrag, jeg hørte", skriver P. Bukh om den Tid, „og de Samtaler, jeg havde med Povlsen, klarede saadan op for mig, at alt omkring mig blev nyt".

Da Povlsen saa det følgende Efteraar skønnede, at der vilde blive mange Elever paa den kommende Vinterskole, opfordrede han P. Bukh til at blive en Slags Hjælpelærer ved Skolen. Og P. Bukh gik med Glæde ind derpaa. Han overlod Forpagtningen til sin Broder og blev Povlsens Medhjælper. Men han siger selv, at det — især i Førstningen — kneb for ham, saa ung han var, at hævde sig mellem Eleverne. Ved sin jævne Færd iblandt dem og sin Hjælpsomhed i Forbindelse med en samvittighedsfuld Forberedelse i sine Fag vandt han dem dog snart for sig. Den føl-

gende Vinter indtraf der saa en Begivenhed, som yderligere afstivede ham, ogsaa i Befolkningens Omdømme.

Hermed hang det saaledes sammen:

Povlsen havde indgivet Ansøgning om Statstilskud. Men Skoleraadet holdt paa, at han først maatte antage en eksamineret Lærer. Da han ikke vilde det, men alligevel fremdeles fastholdt sin Ansøgning, vedtog Skoleraadet i et Møde den 20. Februar 1867 at nedsætte et Udvalg „til at undersøge Skolen og paa Raadets Vegne afgive Betænkning til Ministeriet om dens Tilstand". Udvalget kom til at bestaa af Amtmanden, Etatsraad Nutzhorn, den samme, som et Aars Tid efter blev Justitsminister, Provst Hunderup og Kammerraad J. Knudsen. Og en Dag i Marts Maaned mødte disse Herrer paa Galtrup Højskole, Amtmanden i Uniform, for at holde Eksamen. Ogsaa adskillige af Egnens Folk havde indfundet sig. Skolen havde 28 Elever den Vinter, og Povlsen havde i Forvejen bedt dem om at svare tydeligt, naar de blev spurgt. Han holdt selv først et historisk Foredrag. Derefter var det P. Bukhs Tur. Det drejede sig om en grundig Undersøgelse af Møddingens Indretning, Indhold og Behandling, og snart var baade Lærer og Elever saa dybt inde i Kemien, at de høje Dommere af visse Grunde forsvor at kontrollere Rigtigheden af de Svar, der blev givne. Saa meget stærkere Indtryk gjorde al denne Lærdom. Udvalget var duperet. Provsten kom hen og klappede den unge Lærer paa Skulderen og roste ham. Og nogen Tid efter tilstodes

der Povlsen 400 Daler i Statstilskud. — Uden at formindske P. Bukhs Ros og uden at gaa de foregaaende og efterfølgende Elevhold for nær, tør man nu vistnok gætte paa, at Vinterholdet 1866—67 har været lidt ud over det sædvanlige med Hensyn til Kundskaber og Interesse.

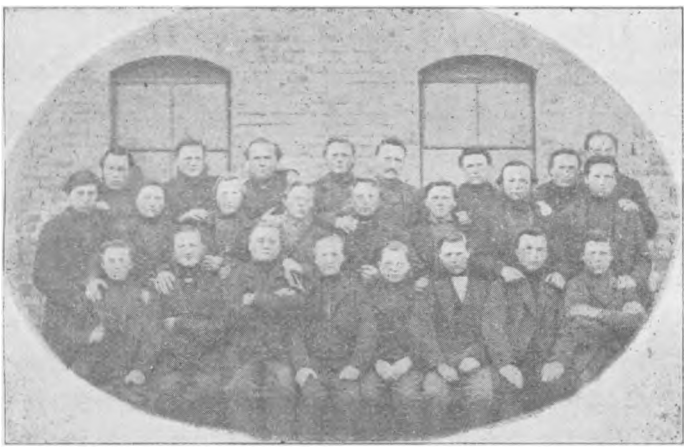

Paa hosstaaende lille Billede, hvis stærkt falmede Original vistnok er det ældste eksisterende Skolebillede fra Galtrup Højskole, har man Flokken for sig. Det er ikké mere let at fastslaa hver enkelts Identitet med absolut Sikkerhed. Men i Nummerorden, regnet fra Billedets venstre Side, skal man bl. a. kunne finde følgende haabefulde unge Mænd afbildede:

Øverste Række: 2: Jens Hansen (Kringsholm). 3: Niels Markvorsen. 4: P. Bukh.

Anden Række: 3: Chr. Pedersen Østergaard. 4: Kr. Dissing. 5: Niels Kortegaard. 8: Jens Bukh.

Nederste Række: 2: Lars Vad. 3: Søren Overgaard. 4: Georg Himmelstrup.

Flere af disse er siden blevne landskendte Mænd, og alle har de haft et godt Navn i deres Egn. Dette udelukkede dog ikke, at der en Gang imellem blev lavet „Kunster". Naar noget saadant var hændet, og Begivenheden ikke straks var fuldt opklaret, faldt Mistanken efter Sigende (mærkeligt nok!) gerne paa G. H. eller Kr. D. Den sidste blev da for Resten ogsaa en Gang greben paa fersk Gerning: En Dag blev Povlsen kaldt ud fra Skolestuen midt i en Geografitime. Men han havde lagt sin laadne „Lue" og sine Briller fra sig paa Bordet. Kr. D. dristede sig da til at tage baade „Lue" og Briller paa, og forsynet med Pegepind fortsatte han med høj Røst den afbrudte Undervisning. Kammeraterne lo, og Latteren steg efterhaanden til en saadan Højde, at „Foredragsholderen" fandt det mistænkeligt og vendte sig om. Dèr stod Povlsen og saa smilende til. „Naa", sagde han godmodig, „Kr. D. vil nok ikke have, at Tiden skal gaa hen til ingen Nytte".

— Der kom mange Fremmede paa Galtrup Højskole i de Dage. Adskillige af Egnens Folk vilde gerne høre et godt Ord. Saa kom de f. Eks. til Povlsens Formiddagsforedrag, og naar det var forbi, fulgtes de med Eleverne ind til Middagsbordet. Saaledes vilde Povlsen have det. Nu om Stunder vilde det forekomme en „Højskolemor" utaaleligt Dag efter Dag at skulle føre sin Husholdning paa saa svævende et Grundlag. Mathilde Povlsen fandt sig i det, og det har vistnok, saaledes som Forholdene den Gang var paa Mors, haft sin Betydning, været medvirkende til

at befæste Følelsen af Samhørighed indenfor Vennekredsen. Men det var nu en lidt besværlig Ordning for Skolen. Det kunde mange af Gæsterne naturligvis ogsaa nok se. Een af dem skrev anonymt, i „Morsø Avis“ for 13. Marts 1866, et Stykke, hvor det kom frem. Vedkommende havde benyttet sig af Povlsens venlige Indbydelse til at gøre sig bekendt med Skolen ved at overvære Undervisningen. Han havde været glad for det og forstod godt, at Forstanderen ad den Vej skaffede sin Skole den bedste Anbefaling, og at Indbydelsen for saa vidt ikke var uden Egennytte. „Hvad der derimod“, hedder det videre, „synes at være alt andet end Egennytte, det er den Forekommenhed, hvormed Hr. Povlsen ogsaa deler sit Bord med alle dem, der som Besøgende overvære Undervisningen, og det er egentlig denne Dyd, hvis Værd jeg ingenlunde nægter, som jeg finder det lidt betænkeligt med, navnlig i selve Skolens Interesse. Jeg er nemlig saa materialistisk — og mange troer jeg ere det med mig — at mene, det ikke er saa aldeles for Intet at regne i en Husholdning, om der ud over det sædvanlige og beregnede Antal ogsaa skal bespises et uberegnet og uberegneligt, stundom under, stundom over en halv Snes Personer daglig, og dog er dette noget, som i denne Vinter nok ofte gentager sig paa Højskolen“. Det er jo et Forhold, der i Længden kan gøre det umuligt for Povlsen at leve. „Og leve, det vilde jeg, og mange med mig, netop gerne han skulde“. — Artiklen slutter med at foreslaa den for begge Parter formentlig meget praktiske Udvej,

at der over Døren til Spisestuen anbringes en lille Kasse, hvori Gæsterne efter Behag kunde nedlægge kontante Vederlag for den modtagne Forplejning. En saadan Kasse lod Povlsen sig da ogsaa omsider bevæge til at ophænge. Men den generede ham, selv da den fik sin Plads inde under Trappen paa et Sted, hvor den var vanskelig at hitte. Til sidst forsvandt den helt.

Men Bespisningen af de mange Fremmede holdt sig i adskillige Aar. Det hændte endog, at Gæsterne spiste al den Mad, Eleverne skulde have haft, saa der i Hast maatte laves en helt ny Forsyning. Det skal for Resten ogsaa være sket, at een eller anden før Middagen stak Næsen indenfor i Højskolens Køkken for i rette Tid at tage et Skøn over, hvorvidt Spisesedlen her maatte være at foretrække for den derhjemme.

Meget jævnligt fik man Besøg af Sallingboer, Thyboer og Folk fra Hanherrederne. Og ikke saa sjældent kom der „store Fremmede".

Til disse hørte f. Eks. den gamle P. Larsen Skræppenborg. Der var nu gaaet tredive Aar, siden han holdt sin første gudelige Forsamling paa Mors, og Tiden havde vel ændret mangt og meget ogsaa for ham. Men glad var man fremdeles, naar han kom — med sin egen Vogn, og ved Vintertid iført sin Pelsfrakke. Saa gik der Bud ud i Vennekredsen, og snart var der en hel stor Forsamling paa Højskolen. Her kunde ingen mindre velsindet Skolekommission lægge Hindringer i Vejen, saaledes som det ellers tit var

sket i de offentlige Skoler paa Egnen, naar „de Opvakte“ af Mangel paa Forsamlingshus ønskede at holde Møde i Skolestuen.

Ikke sjældent havde P. Larsen godt Følgeskab. Saaledes kom han Fredag den 19. Januar 1870 ganske uventet med Pastor Sveistrup fra Rødding. I en Hast blev der indvarslet til et Møde samme Dag. Og skønt der selvsagt ikke kunde averteres i Avisen, og man jo da heller ikke havde Cykle eller Telefon til Hjælp, samledes der dog 5—600 Mennesker paa Højskolen. For denne store Forsamling prædikede saa Sveistrup over Teksten til 3die Søndag efter Helligtrekonger. Bagefter takkede Pastor Ingerslev fra Skarum baade for de Ord, som nys havde lydt, og for Sveistrups velsignelsesrige Virksomhed blandt de sønderjyske Brødre. Til sidst maatte ogsaa P. Larsen give et lille Ord med i Laget.

Det er hævet over al Tvivl, at de fleste af Eleverne ved saadanne Lejligheder modtog Indtryk, som bidrog til at gøre Højskoletiden til en rig Tid.

Men paa et andet Punkt øvede vistnok denne halvt offentlige Undervisningsmaade en mindre heldig Indflydelse. Hele Livet paa Skolen blev let præget af en vis Uregelmæssighed, som man fristes til at genfinde den Dag i Dag i den Upræcished, der gennemgaaende hersker ved Møderne i Egnens Forsamlingshuse. Det Udvalg, der af Skoleraadet var blevet nedsat til at undersøge Amtets Højskoler, afgav i et Skoleraadsmøde den 24. Maj 1870 den Erklæring, at mens Eleverne paa Villerup Højskole (i Thy) havde vist stor praktisk Dygtig-

hed særlig i Kort- og Bygningstegning og i mathematisk Beregning, saa havde Udvalget ved Prøven i Galtrup „faaet et bestemt Indtryk af, at hvad der tilegnes af positive Kundskaber lader meget tilbage at ønske, og at der ved en bestemtere Inddeling af Tiden og større Nøiagtighed i dens Anvendelse bør tilstræbes et bedre Resultat i denne Henseende. Derimod indvirkede Skolen utvivlsomt heldigt paa Eleverne ved Vækkelse af sædeligt Liv og et fædrelandsk Sind".

Ved det samme Skoleraadsmøde uddeltes — vistnok første Gang — Understøttelse til uformuende Elever. 150 Rdlr. gik til Villerup og 150 til Galtrup, henholdsvis i 3 og 4 Portioner.

Fra Sommerskolen 1868.

— Det første Par Aar havde Povlsen Dal, saa vidt vides, ingen Pigeskole om Sommeren. Men den 2. Marts 1868 averterede han Pigeskole fra 15. April til 15. Juli. Indbydelsen blev efterkommet af omtrent

50 unge Piger. Af disse ses Halvdelen paa vedføjede Billede, grupperede om Povlsen og hans Hustru, mens den anden Halvdel maatte „tages“ paa et andet, her ikke gengivet, Billede med P. Bukh og hans Hustru i Midten. Fotografen, nuværende Vinhandler og Udvandringsagent J. E. Bjørndahl i Nykøbing, erindrer, at det var ved samme Lejlighed, han optog det Fotografi af Skolebygningen fra 1865, der er gengivet foran, S. 24. Alle tre Fotografier er i Visitformat, men endnu efter de mange Aars Forløb ualmindelig skarpe. Kun Dragterne og Haaropsætningerne vidner om, at de ikke er fra i Fjor.

Sommeren 1868 var den blandt de ældre sørgeligt bekendte tørre Sommer. Ogsaa Aaret før havde været et vanskeligt Aar, saa at Højskolen paa Grund af de høje Kornpriser maatte sætte Betalingen op til 8 Rdlr. om Maaneden for fuld Kost og $4^1/_2$ Rdlr. for Middagsmad og Øl. Man kunde godt erlægge Skolepengene ugevis eller for hver Dag. Mange vilde imidlertid gerne slippe med de $4^1/_2$ Rdlr. Povlsen lod derfor lave et Skab til Opbevaring af medbragt Mad. Det stod i Spisestuen, og Povlsen mente, at man ved at studere dette Madskab ogsaa kunde faa et Indblik i de paagældende Elevers sjælelige Ejendommelighed.

Mærkeligt nok gjaldt de samme Takster for Piger som for Karle, saa en Sommer som den tørre 1868 har sikkert i økonomisk Henseende været en af Povlsens bedste. Skønt enkelte Livsfornødenheder den Gang var dyre, var der dog adskillige Poster, som nu vejer stærkt til paa en Højskoles Budget, men som

den Gang betød meget mindre. Der var vel mere Slid for Husmoderen og hendes Piger (i mange Aar havde Fru Povlsen kun to) med Bagning, Brygning o. desl. Til Gengæld var der færre Lokaler at holde rene og mindre daglig Opvartning. Karlen skar hver Aften i en Slags „Skærelad" de til næste Dag fornødne Brødskiver af store 30-pundige Rugbrød.

Af Elevkamre havde man kun 2 à 3. Paa det største var der Plads til 30 Mand, der anbragtes i 4 Rækker halmfyldte Dobbeltsenge, en Række ved hver Side af Loftet ind mod Taget og to Rækker midt i Rummet tæt sammen, saa der blev to Hovedfærdselsveje fremover. Kister og Kufferter opbevaredes i et særligt Kammer, og der var opsat vandrette Stænger til at hænge Tøj fra sig paa.

Ud fra Kendskabet til Livet i Nutidens „Elevlofter", med 2—3 Mand paa hvert Værelse, tør man vistnok gætte paa, at der i gamle Dage ikke altid har hersket den dybeste Stilhed i 30-Mands-Kammeret paa Galtrup Højskoles Loft.

Vinteren 1868—69 havde Skolen 57 Karle, vistnok det højeste Elevtal, den nogensinde har haft, naar der ses bort fra den senere oprettede Fortsættelsesskole.

Sommeren derefter var Skolen en Uges Tid før Undervisningens Slutning med paa en Udflugt til Fur. Denne iøvrigt vellykkede Tur fik et lille Efterspil, som sikkert har ærgret Povlsen, der var Leder af Turen. Der var en Furbomand, som havde faaet sit Græs nedtraadt under Selskabets Besøg ved „Rødstenen", og som i Stedet for straks at tale til Povlsen om det

og kræve Erstatning, hvad man sikkert gerne vilde have givet ham, tilsendte „Morsø Avis“ en hvas Artikel med Beklagelse over, at omtrent 300 Morsingboer, der „henhørte til de saakaldte Opvakte, Hellige eller den lille Flok, som Jesus vælger ud“, den 4. Juli havde overtrampet og ødelagt hans Mark. „Ilde“, siger han, „har disse Mennesker lært paa Galtrup Højskole, naar de er uvidende om, at hver Mand lovlig tilkommer Markfred“. — Povlsen maatte en Maaned efter Begivenheden ud med en Redegørelse, hvori han bl. a. oplyste, at hele Selskabet havde været paa — 90 Personer, og at Furboens Skildring i det hele var uhjemlet. Dermed var formodentlig Sagen ude af Verden.

I 1870 begyndte Sommerskolen den 20. April, Aaret efter den 1. Maj, et Tidspunkt, der som bekendt med en lille Forskydning har vundet Hævd siden som det, der formentlig passer bedst baade for Skolerne og Eleverne.

Povlsen Dals Skole maatte nu siges at være i god, fast Gænge: En til Tidens Krav svarende Skolebygning, dygtige Medhjælpere, offentlig Anerkendelse og „fuldt Hus“! Havde Povlsen været Forretningsmand, saa var han snart, støttet af sin dygtige Hustru, bleven en velhavende Mand. Nu var han netop ikke Forretningsmand. Den for en saadan nødvendige Egennytte (i fuldt hæderlig Forstand) havde han ikke. Den store Gæstfrihed, den enestaaende Offervillighed, som der blev kaldt paa saa tit, medvirkede til, at han aldrig fik lagt noget til Side at staa imod med i haarde Tider.

De haarde Tider kom. Men endnu, først i Halvfjerdserne, havde han og hans Skole en Række gode Aar at gennemleve, en Tid, hvor man i aandelig Henseende vel somme Tider maatte føle sig ligesom sat til Højbords. Vi skal nu dvæle lidt ved denne Tid og vil da først omtale eet og andet vedrørende Skolens egen Historie i snævrere Forstand, inden vi gaar over til kortelig at skildre Povlsen Dals Arbejde udadtil i Folkelivet og Menighedslivet, det som til sidst førte ham og hans og hele Vennekredsen ind i de haarde Tider.

Fra Galtrup Højskole i Halvfjerdserne.

I det foregaaende er omtalt to Mænd, som i Tredserne var Povlsen Dals Medhjælpere i Skolen: N. P. Jespersen og P. Bukh.

N. P. Jespersen var den, som først opgav Samarbejdet med Povlsen. Allerede 1866 havde han selv købt et Hus i Nærheden af Højskolen, for at Friskolen kunde faa sine egne Lokaler. I Foraaret 1867 rejste han en Tur til Vendsyssel. P. Bukh holdt saa Friskole den Sommer i hans Sted. Da Jespersen om Efteraaret kom tilbage, havde han fundet sig en god Hustru. Og tillige medførte han en ung Vendelbo, der indtil videre nærmest skulde gaa i Lære hos ham, men som snart viste sig at være i Besiddelse af ejendommelige Evner til selvstændig at gøre Fyldest i en Skole. Denne Mand var Søren Olesen.

Her skal ikke gives en Levnedstegning af Søren Olesen. En saadan kan mulig ventes fra anden Haand. Men paa den anden Side har han haft saa megen Betydning for Skolen og for den Kreds, der samledes her, at han umulig kan lades uomtalt.

Søren Olesen var født den 18. Juni 1842 paa Mølgaard Mark, Ugilt Sogn i Vendsyssel. Hans Fader, Ole Kr. Sørensen, var Husmand og Skomager. Sønnen

lærte som ungt Menneske sin Faders Haandværk. Men Skomageriet kunde ikke i Længden tilfredsstille ham. Saa var det, han gennem Bekendtskabet med N. P. Jespersen førtes til Mors og blev Friskolelærer. Omtrent ved samme Tid havde Jespersen bygget sig en stor ny Skole, som han i 1869, da han selv opgav Virksomheden, solgte til Søren Olesen, og denne igen et Par Aar senere til den nyoprettede Valgmenighed, som flyttede den og lod den indrette til Præstebolig. I disse Aaringer groede Søren Olesen fast til Stedet. Lige fra første Færd var han kommen i Forbindelse med Højskolen, men først 1874 blev han fast knyttet til Skolen. Den Gerning, han her i en Aarrække kom til at øve, skal vi senere komme tilbage til.

— P. Bukh var hos Povlsen indtil Efteraaret 1873. Derefter forestod han i et Par Aar Ø. Jølby Brugsforening, købte saa en Landejendom i Vestjylland og vendte endelig i 1881 tilbage til Højskolegerningen som Lærer paa Vallekilde Højskole.

Hans nærmeste Eftermand paa Galtrup Højskole blev P. P. Smidt, der nu efter mange Aars trofast Arbejde i den frie Børneskole bor i Silstrup i Thy. Han har godhedsfuldt til Brug for nærværende Skrift optegnet nogle Erindringer fra sit Forhold til Povlsen Dal. Af disse Optegnelser skal her meddeles nogle Uddrag, som sammen med en anden Række Optegnelser, der vedrører samme Tid og ligeledes skal gengives i det følgende, giver et godt Bidrag til Billedet af Povlsen Dal, mens han stod med fuld Kraft midt i sin Manddomsgerning.

Lærer Smidt fortæller:

„Jeg kom til Tilsted (ved Thisted) midt i Tredserne, og da kom Ovesen, Niels Peter Jespersen og navnlig Povlsen Dal herover og holdt Møder i forskellige Hjem. Første Gang, jeg mødtes med Povlsen Dal, var ved et saadant Møde. Da jeg hilste paa ham, og han hørte, at jeg var Lærer i Almueskolen, spurgte han: „Er De gift?" — „Nej! — „Er De forlovet?" — „Nej, heller ikke!" — „Ja, saa vil jeg give Dem det Raad ikke at gifte Dem, før De er kommen ud af Statsskolen!" — Jeg blev vist noget forbløffet over den Tiltale, og den var ogsaa ret mærkelig, da det ellers ikke var Povlsens Sædvane at være nærgaaende.

En Tid efter besøgte jeg tilligemed nogle Venner P. D. paa hans Højskole, og da forekom han mig igen at være nærgaaende. Han fik at vide, at jeg var Sønderjyde, og ytrede da spørgende: „Saa er De vel dansk?" Højlig forundret svarede jeg: „Ja, naturligvis, ellers var jeg nok ikke kommen herop!" hvortil P. D. bemærkede: „Det er nok ikke saa sikkert endda!" Hvad han kunde mene med det, forstod jeg slet ikke den Gang; senere maatte jeg give ham Ret.

Iøvrigt varede det ikke ret længe, før jeg kunde sige ligesom min gode Ven, daværende Lærer Bertelsen (Fader til Pastor Jens Bertelsen i Vraa): „Ham turde jeg betro alle mine Hemmeligheder". P. D. nød jo ogsaa en ubegrænset Tillid, og Troskab og Paalidelighed var netop et Særkende for ham. Tilliden blev heller aldrig skuffet.

Han var ikke nogen livlig Mand, selv kaldte han sig „tør". Men han kunde godt være humoristisk. Ved et stort Møde paa Salgjerhøj fortalte han, at man i gamle Dage havde „Heksemøller". Det var nyttige Indretninger, som man kunde putte gamle, skrøbelige Mennesker i og faa dem foryngede ud igen. „Saadanne Heksemøller er Statsskolerne", sagde P. D. — Jeg var den Gang i Statsskolen og protesterede mod at regnes blandt den Slags Næringsdrivende; men det hjalp ikke, P. D. holdt paa, at ogsaa jeg hørte til Lavet.

— Efterhaanden var P. D. og jeg bleven saa godt kendte, at han turde tage mig til Medlærer, i Vinteren 1873—74 og Sommeren 1874. Kristian Anker var Tredjemand, og P. D.s Søster, Kristine, havde Haandgerning i Sommerskolen. Jeg mindes endnu, at da vi ved Skolens Begyndelse talte sammen om Arbejdets Fordeling, sagde P. D. til Indledning: „Skal vi saa aabne Forhandlingerne med at sige „Du" til hverandre!" Og saa fordelte vi „Fagene" paa den Maade, at P. D. tog, hvad vi andre to helst var fri for, hvorefter P. D. resolut lagde Ansvaret paa hver af os, saa at vi aldrig mærkede, at han saa os paa Fingrene. Det var eet af de mange Vidnesbyrd om hans Frisind.

Alt paa Skolen prægedes af Jævnhed og Ligefremhed. Eleverne sov i et stort Rum paa Loftet, og Maden forstod P. D.s dygtige Hustru at sætte paa Bordet saa godt tilberedt, at den i al sin Tarvelighed tilfredsstillede de mange Munde. Morgenandagten be-

stod i, at vi ved Davrebordet sang „Morgenstund har Guld i Mund" og bekendte Troen, hvorefter vi gik til Dagsarbejdet.

Der var flittigt Besøg af Skolens Venner, særlig fra Valgmenighedens Aflægger i Thy. Undertiden var Lærere og Elever Gæster hos Pastor R. Lund, som da gerne læste op. Skolen foretog ogsaa Smaarejser til Thy og Salling. — Blandt Eleverne i Vinterholdet var nuværende Folkethingsmand J. P. Nørhave fra Vust.

Den Gang var Højskolemændene endnu ikke optagne af at rejse omkring og holde Foredrag imellem Skoletiderne. Men i April 1874 vandrede P. D. og jeg omkring i Harsyssel, hvor han som andetsteds havde mange Venner, saa vi var velsete Gæster, hvor vi kom frem, enten det saa var i Bondehjem eller hos Lærere og Præster.

Jeg maa sige, at Opholdet paa Povlsen Dals Skole i de to Skolehold havde megen Betydning for min aandelige Udvikling, og jeg føler ublandet Glæde ved at tænke tilbage paa den dejlige Tid. Der er mange Mennesker, som med mig velsigner Mindet om den jævne, gode, trofaste Mand."

Saa vidt Lærer Smidts Optegnelser! Vi kan hermed sammenholde nogle Erindringer, nedskrevne af den nys omtalte Elev fra 1973—74, nuværende Folkethingsmand Nørhave. Vi mødes derigennem med Povlsen Dals Personlighed fra en lidt anden Side.

Nørhaves Optegnelser, der velvilligst er stillede til Raadighed, gengives nedenstaaende:

„I Efteraaret 1873 kom jeg som 19aarig paa Galtrup Højskole, og jeg vil straks sige, at jeg har nogle af mine kæreste og bedste Ungdomsminder fra denne Vinter. Den 14. November s. A. skulde der afholdes Folkethingsvalg. Povlsen Dal tog stærk Del i de politiske Møder, der gik forud for Valget, og vi Elever overværede nogle af Møderne, ligesom jeg ogsaa var tilstede ved selve Valget i Nykøbing. Kampen stod den Gang mellem Højre og Venstre. Kandidaterne var Borgmester Schjørring og Gaardejer Kr. Nielsen, Jølby; den sidste sluttede sig til det forenede Venstre, der Aaret forud var dannet i Rigsdagen og som udgjorde Flertallet i Folkethinget. Povlsen Dal anbefalede Kr. Nielsen og hævdede meget stærkt ved Møderne, at i Følge Forfatningen burde Landets Regering være i Overensstemmelse med det folkevalgte Things Flertal. Schjørring, der havde mange frisindede Anskuelser, var ingen god Forsvarer for Højres Politik, men valgtes dog med 918 St. mod 819, der faldt paa Kr. Nielsen.

Ved dette Valg og Møderne forud derfor vaktes min Interesse for Politik, og at det samme var Tilfældet med flere af Eleverne viser, at vi den Vinter jævnlig i vore Fritimer om Aftenen holdt stormende Diskussionsmøder, hvor flere af os optraadte med Angreb paa og Forsvar for de forskellige politiske Opfattelser, som da herskede i det offentlige Liv. Det gik tit meget varmt til ved saadanne Diskussioner. Povlsen Dal deltog aldrig i vore politiske Diskussionsmøder. Han kom enkelte Gange listende stille ind i

Foredragssalen og satte sig som Tilhører, helst saa ubemærket som muligt. Hans Nærværelse havde sikkert alligevel en indirekte Indflydelse paa vore Forhandlinger, idet Ordene faldt langt mere afdæmpet og mere parlamentariske Udtryk blev brugt, naar han sad som Tilhører.

Ved selve Undervisningen fremførtes, saavidt jeg erindrer, aldrig Politik. Selvfølgelig kom Povlsens frisindede Syn paa Kirke- og Skoleforholdene stærkt frem under hans Foredrag, men Døgnets Politik kom han aldrig ind paa.

Foruden Povlsen Dal havde Højskolen som Lærere denne Vinter P. P. Smidt, nu boende i Silstrup ved Thisted, og Kr. Anker fra Fyn, nu Præst i Amerika. Der var det bedste Forhold mellem Lærerne og os Elever, og jeg føler mig i stor Taknemmelighedsgæld til dem alle, men jeg vil dog ved denne Lejlighed udtale, at Povlsens Foredrag gjorde et uudsletteligt Indtryk paa mig. Jeg kan endnu trods de mange Aar, der er gaaet siden, se ham staa der bag ved Stolen ved Siden af Kakkelovnen, og paa sin stilfærdige og tilforladelige Maade og med Ord saa jevne og letfattelige holde sit Foredrag, der ikke alene var opbyggende i Tiden, men ogsaa gav os Mod til og Haab paa, at der kunde faas Styrke til at leve et daadrigt, kristeligt og folkeligt Liv i Fremtiden.

Jeg kan ikke huske Povlsens Foredrag i al Almindelighed, men jeg finder dog Anledning til her at fremdrage Brudstykker af et af hans Foredrag, særlig fordi det har haft stor Betydning for mig og mit Hjem

siden. Det var en god og fast Regel, at der hver Dag blev holdt Morgenandagt, og Povlsen brugte da meget ofte Sangen „Morgenstund har Guld i Mund", hvoraf de tre første Vers blev sunget, før han bekendte Troen og bad Fadervor, og de to sidste Vers bag efter. Jeg kan da mindes, at Povlsen engang holdt et Foredrag om denne Sang, hvori han fremhævede, at Sangen, delt paa ovennævnte Maade, ligesom dannede en Ramme omkring Trosordet og Fadervor, og for ham var det, som den forberedte ham og stemte ham bedre til at være med i Bekendelsen og Bønnen og derigennem med større Frimodighed gaa til sin Dagsgerning med Styrke og Haab om at faa Lykke til, at Gerningen maatte ske til Guds Ære og Gavn for én selv.

Povlsens og Mathildes Hjem staar ogsaa for mig i frisk Erindring. Vi Elever — der var jo ikke mange — havde fri Adgang til Dagligstuen, og vi havde mange hyggelige og fornøjelige Aftentimer inde hos dem og deres Børn. Der vekseledes med Sang og Samtaler; maaske det, vi der hørte, ikke satte mindst Præg paa os unge Mennesker.

Den 25. April 1874, ca. 3 Uger efter, at jeg havde forladt Højskolen paa Mors, kom jeg til Aalborg som Soldat. Det var to vidt forskellige Skoler — Højskolen og Rekrutskolen, men jeg priste mig mange Gange lykkelig ved, at jeg var kommen paa Højskole før jeg blev Soldat; jeg syntes, at jeg ligesom havde faaet et Rygstød, en Ballast, som jeg i al Fald vanskelig havde kunnet undvære.

Jeg vil slutte, som jeg begyndte: jeg har nogle

af mine kæreste og bedste Ungdomsminder fra mit Ophold paa Galtrup Højskole, og jeg er den Dag i Dag taknemmelig for, at jeg fik Lykke til at komme der.

J. P. Nørhave.

p. t. Rigsdagen, København, den 15. Maj 1914."

Nørhave omtaler i Indledningen til ovenstaaende Brev Povlsen Dals Deltagelse i det politiske Liv. Vi føres derved til Spørgsmaalet om Povlsens udadgaaende Virksomhed i det hele, hans Forhold til det politiske Røre, til Folkemøderne og til Skyttesagen, samt — sidst, men ikke mindst — hans Deltagelse i det kirkelige Liv paa Mors. Meget af det, der kan fortælles herom, vedrører kun indirekte hans Skolegerning. Til Gengæld betyder det saa meget i hans personlige Livsførelse og vejer saa meget i Bedømmelsen af hans Livsværk som Helhed, at vi i det følgende maa dvæle lidt derved.

Den politiske Kamp. Skyttesagen. Folkemøderne.

Den 17. September 1866 — et Par Maaneder efter at Grundlovsændringen var bleven vedtaget og underskrevet — holdtes der et Vælgermøde paa Galtrup Højskole. Povlsen foreslog at begynde med en Sang, og derefter præsenterede den afgaaede Folkethingsmand, Købmand Wøller, sin Arvtager, Højesteretssekretær Schjørring, som efter nogen Forhandling om forskellige Spørgsmaal proklameredes af samtlige tilstedeværende som Kandidat til det forestaaende Valg.

Seks Aar senere var Stillingen en anden. Schjørring, der imidlertid (1869) var bleven Byfoged i Skelskør, havde ikke kunnet slutte sig til „Det forenede Venstre", og flere af hans gamle Vælgere, deriblandt Povlsen Dal, fandt det nødvendigt at søge en anden Repræsentation. Den 1. September 1872 var der Vælgermøde i Nykøbing. Ved den Lejlighed udtalte Povlsen, at Schjørring vel stod paa samme Standpunkt som for seks Aar siden, men at Vælgerne af det forenede Venstre ønskede at gaa fremad, mens Hr. S. stod stille. Derfor vilde man nu stemme paa P. Krog fra Ø.-Jølby. Nogle Dage senere blev det dog bestemt at ombytte P. Krog med S. A. Ovesen.

Men ved Valget sejrede Schjørring med 1059 Stemmer mod 622, skønt C. Berg ved et Møde ved Vildsund den samme Sommer havde gjort gældende, at han (S.) stemte mere med Højre end med Venstre.

Den følgende Vinter indbød Slagter S. Pedersen i Nykøbing og Smed Niels Mathias Christensen i Sindbjerg til et Arbejdermøde i Vils Kro Søndagen den 23. Marts. Programmet gik ud paa en „Drøftning om Arbejdersagen og hvorledes Arbejderne have at forholde sig". Der var kommen 500 Mennesker til Stede, og efter at Slagter Pedersen havde holdt et lidt springende Indledningsforedrag, som Dyrlæge Sørensen og Slagter Nygaard kritiserede, tog Povlsen Dal Ordet og udtalte sin varme Interesse for Arbejdersagen, men tillige sine Betænkeligheder ved gennem særlige Arbejderforeninger at sætte en Kløft i Folket. Da Slagter Pedersen imidlertid erklærede, at han gerne vilde have ogsaa Arbejdsgivere med i sin Forening, fandt Povlsen, at han nok kunde være med ogsaa.

Dette Socialistmøde, vistnok det første paa Mors, vakte en Del Opsigt, og Povlsen Dals Udtalelser, som mange af de tilstedeværende særlig maatte lægge Mærke til, gav Anledning til, at der i „Morsø Avis" for 27. Marts fremkom et Indlæg, undertegnet „x + y", og indeholdende et temmelig skarpt Angreb paa Povlsen. Vedkommende Indsender skriver:

> „Det saakaldte socialistiske Arbejdermøde ved Vils Kro kunde give Anledning til flere Betragtninger. Jeg skal dog ikke indlade mig videre

herpaa, men kun henlede Opmærksomheden paa en enkelt Mands Optræden ved dette Møde. Højskoleforstander Povlsen Dal i Galtrup er som bekendt en Mand, hvis Røst vi jevnlig høre i offentlige Forsamlinger, han gaar jo for at være en frisindet og folkelig Mand, og maa kaldes en Høvding i sit Parti. Hans Udtalelser maa derfor have nogen Vægt og kunne maaske siges at udtrykke hans Parties — jeg vil ikke sige „Det forenede Venstre"s — Anskuelser i den foreliggende Sag . . . . Men det mærkeligste ved Hr. Povlsen Dals Optræden ved Mødet var dog hans Udtalelser om Socialismen, thi vel erklærede han, at han ikke billigede de danske Socialisters Forbindelse med „Internationale", men vilde de afstaa fra denne Forbindelse, kunde han maaske gaa med dem. Naar man sammenholder denne Udtalelse med hans Ytringer under Valgbevægelserne sidste Sommer, hvor han i sin Opposition mod Hr. Schjørring tydelig paa sine og sit Partis Vegne indrømmede, at det ikke var Hr. Schjørring, der havde svigtet sit oprindelige Valgprogram, men derimod Taleren og Meningsfæller, som havde gjort en yderligere Svingning til Venstre, troer jeg, at der nu fra Hr. Povlsen Dal foreligger en tydelig og klar Tilslutning til Socialisterne. Dette ønsker jeg at slaa fast, for at det kan staa klart for dette Blads Læsere, at Hr. Povlsen Dal, naar han fremtidig spækker os med skjønne, almindelige Talemaader om Frihed og Folkelighed, ikke vil føre os til sand Frihed, men til — Socialisme."

Der er i ovenstaaende Indlæg naturligvis megen Overdrivelse. Men sandt er det, at Povlsens Udvikling gik mere og mere i Retning af det, som man den

Gang kaldte det radikale. — To Aar efter Mødet i Vils Kro var det kommet saa vidt, at Ministeriet fratog ham Statstilskudet til Skolen under Paaskud af, at hans Elever i Almindelighed maatte antages at slutte sig til den grundtvigske kirkelige og folkelige Anskuelse. Det synes utvivlsomt, at Ministeriets Fremfærd mod Povlsen skyldtes politiske Grunde. Men Slaget ramte ham ikke. I Januar 1876 overbragte Venner fra Thy og Mors ham en Gave paa rigelig 700 Kr. Det var i Sandhed „Bod for Savn". De to følgende Aar fik Povlsen 150 Kr. i Statstilskud. Men saa maa han i sin Ansøgning for det næste Aar have indføjet en eller anden mistænkelig Bemærkning, for det hedder i den officielle Meddelelse, at Galtrup Højskole har søgt Understøttelse, „men kun betingelsesvis", og har derfor ikke kunnet faa den.

Det har næppe heller gavnet Povlsen paa „højere Steder", at Søren Olesen, der i 1874 blev fast knyttet til Højskolen som Lærer, deltog mindst lige saa ivrigt i Venstrepolitikken som Povlsen, ja, endog i 1873 — ganske vist uden Held — havde stillet sig som Folkethingskandidat i Vestervigkredsen.

I nogen Forbindelse med det politiske Liv, men dog — i hvert Fald i Begyndelsen — paa et bredere Grundlag holdtes i disse Aar en Mængde store Folkemøder. Flere af disse var henlagte til Grundlovsdagen, saaledes det store Møde, der holdtes 5. Juni 1868 ved Vildsund, hvor Thyboer og Morsingboer havde sat hinanden Stævne. Ved denne Lejlighed holdt Povlsen Dal, der var Medindbyder til Mødet,

den egentlige Festtale. Han dvælede ved den skønne Tanke om Nordens Enhed og sluttede med følgende Ord:

„Det er glædeligt, at vi har her til Stede de tre nordiske Flag, som der blev givet saa rundelige Bidrag til ved forrige Møde. Lad kun Dækket falde af dem, og lad dem vaje! De skulle i Fremtiden vaje og vise Vej ved vore Møder, hvor vi saa samles, enten i Thy eller paa Mors. Dette store Fællesmøde er ogsaa et glædeligt Tegn, som vi haabe skal betyde noget godt; det skal opmuntre ogsaa os til at slutte os nærmere sammen, vi kunne nok have det behov, i det smaa saavelsom i det store. Jeg vil slutte med at udbringe et Leve for et enigt Norden!"

Saa kom Kr. Søndergaard fra Dragstrup frem og talte om sin Norgesrejse Aaret i Forvejen. S. A. Ovesen talte om Grundloven, Pastor Rønne fra Klim ligesaa. Ogsaa Købmand Wøller fra Nykøbing havde Ordet. Men mest Opsigt vakte det vistnok, da Søren Olesen, der jo nys var kommen til Øen, og som talte sit brede Vendelbomaal, rejste sig og — aabenbart grebet af Mødets Stemning — holdt sin mærkelige Jomfrutale:

„God Morgen! — Ja, I tykkes vel, det er en sær Hilsen paa denne Tid af Dagen. I maa heller ikke tro, jeg just har sovet til nu, skønt i en anden Forstand er det ikke længe, siden jeg vaagnede. Men nu er jeg vaagnet, og derfor: „God Morgen!" Jeg hilser de Unge, der ogsaa er vaagnede, og siger: „God Morgen, danske Sjæle! Jeg er blandt mine Mænd".

De andre Unge vilde jeg gerne vække. I Unge, I er Jordens Salt! Det skal I vide, og det skal I være. „Men om Saltet mister sin Kraft, hvad dur det saa til?“ Og I unge Piger, I skal opmande Eders Kærester og Eders Mænd! Og I skal opamme Eders Børn til Helte, naar den Tid kommer! Ja, for „det suser i Nordens Skove“! Nys hørte vi en Bondemand fortælle, hvorledes det har suset med ham helt op imellem Norges Fjælde. Mig er det ikke kommen saa vidt med endnu: det har suset mig fra Vendsyssel og til Mors, derfra og herover. Og nu gaar det snart til Hæren ved Hald, derfra til Sønderjylland, og saa — Gud véd hvorhen. Men vi ses paa Kampens Dag! Far vel saa længe!“

— Der blev ogsaa de følgende Aar holdt Møder ved Vildsund. Men snart blev Pladsen ved Præstbro det almindelige Mødested. Da Vejret imidlertid let kunde virke forstyrrende paa disse Friluftsmøder, besluttede man at forsøge, om der ikke kunde rejses et stort Forsamlingshus.

Planerne herom gav Anledning til, at man bad Ludvig Schrøder om at komme herop og tale. Det blev da bestemt, at Schrøder skulde tale paa Galtrup Højskole den 16., 17., 18. og 19. September 1874, hver Formiddag Kl. 10, derefter den 20. om Eftermiddagen Kl. 3 ved et Friluftsmøde i Skolens Nærhed, endvidere den 21. i Silstrup og endelig den 22. i Thisted. Til alle Møderne undtagen Friluftsmødet skulde der 8 Dage i Forvejen løses Adgangskort hos Povlsen Dal, og det mulige Overskud skulde henlægges til et Byggefond for det paatænkte Forsamlingshus.

Schrøder kom, og det blev nogle rige Dage for dem, der var med til hans vægtige, aandsbaarne Foredrag.

Man naaede da ogsaa det, som var tilsigtet, at faa rejst det store Forsamlingshus. Tegning og Overslag blev fremlagte til Eftersyn paa Højskolen i Januar 1876, og samme Efteraar, paa Grundtvigs Fødselsdag, indviedes Huset. Det var i sin gode Orden, at det blev Povlsen Dal, der bød velkommen ved det første Møde, og at Ludv. Schrøder i de følgende Aar blev en af de mest søgte og skattede Ordførere ved „Morslands danske Samfund"s store Møder i den ottekantede Sal og i Grusgraven ved Præstbro. Men der er for Resten ikke mange af den grundtvigske Retnings bedste Talsmænd fra den sidste Menneskealder, som ikke een eller flere Gange har ført Ordet paa disse Steder, undertiden tilkaldte i ligefrem overdaadig Mængde til eet og samme Møde.

— Naar Talen er om Povlsen Dals folkelige Gerning paa Mors, kan vi ikke forbigaa hans store Arbejde for Skyttesagen.

Det var navnlig sidst i Tredserne, at der begyndte at komme Fart i Skyttebevægelsen her paa Øen. Paa forskellige Steder holdt Povlsen Foredrag om denne Sag, og der dannedes ikke saa faa Foreninger. Da saa Amtmand Nutzhorn foreslog Dannelsen af en Hovedkreds for Thy og Mors, blev Povlsen, sammen med Premierløjtnant Mansa paa Sø o. fl., valgt ind i Overbestyrelsen. Og med stor Iver tog han sig af Arbejdet. Han modtog Præmier til den store Skyttefest ved Vildsund den 24. Oktober 1868, som trods

Plaskregn samlede ikke mindre end 344 Skytter og 2000 Tilskuere. Han sammenkaldte Folk til Møde paa Skolen 2. Paaskedag" 1869. Han efterlyste et bortkommet Gevær. Han drog selv af Sted med de Unge til Skydepladsen, o. s. v.

Da den fransk-tyske Krig udbrød, var det, som Skyttebevægelsen fik en ny Baggrund, ogsaa paa Mors. Den 19. Juli 1870 indkøbtes der her 70 Heste til den prøjsiske Remonte. Den 6. August bekendtgjorde Overbestyrelsen for Thisted Amtsskytteforening, at den Præmieskydning, der var berammet før Høst, var udsat indtil videre „paa Grund af de indtraadte krigerske Begivenheder". Og ved et Folkemøde, som den 7. August holdtes paa Outrup Hede, blev det fra flere Sider hævdet, at der nu var Folkestemning for Danmarks Deltagelse i Krigen. Folkestemningen var nu vistnok lidt blandet. En Indsender skrev under Mærket „8" nogle Dage efter Outrupmødet et Stykke i „Morsø Avis" om det samme Spørgsmaal og gør gældende, at det kun er „en liden Flok opstyltede Ideologer", der vil have Krig. „Men det er muligt", hedder det videre, „at de Herrer blot mener den Hær af Grundtvigere, der kan samles paa Morsø, og saa kan Ingen have noget imod dens Iver. Herfra vil altid kunne udrustes en Hær paa 40 Mand og lige saa mange Kvinder, og naar man saa betænker den store Tilstrømning af Holger Danske, Asathor, Midgaardsormen, Rhimtusser og alle Sagn- og Fantasihelte, saa kunde det nok hænde sig, at Preussens Trone vilde ryste i sin Grundvold."

Danmarks Deltagelse i Stormagtskrigen blev heldigvis ikke til noget. Men den overvejende Sympathi for Frankrig gav sig Udtryk paa mange Maader. Det kan her nævnes, at Povlsen Dal ved et Møde paa Højskolen i August 1870 indsamlede 11 Rdlr. til de franske Saarede og Faldnes Efterladte, og at han ved en Høstfest den 11. September hos Kr. Søndergaard i Dragstrup indsamlede 17 Rdlr. 4 Mk. 10 Sk. til de danske Slesvigere, som var tvungne til at kæmpe i Prøjsernes Rækker. Siden, da Vinterkulden indtraadte, iværksattes der en omfattende Indsamling af Beklædningsgenstande. Masser af hjemmegjorte Morsø-Uldvarer afsendtes til de fangne franske Soldater.

Efter den nedslaaende Udgang paa Krigen kom der en slap Tid for Skytteforeningerne mange Steder. Ganske vist holdtes der fremdeles Skyttefester, saaledes f. Eks. den 23. Juni 1872 paa Flade Bakker, hvor baade Povlsen Dal, Søren Olesen, Lærer Smidt fra Silstrup o. fl. talte — for, nogle Dage senere, at blive frygtelig gennemheglede i „Morsø Avis" af den uforbederlige Lærer Henrichsen. Men der klages i 1873 over alt for lidt Interesse for Sagen, og i April 1874 gik f. Eks. Nykøbing Skytteforening ind „af Mangel paa Vilje og Lyst hos de Unge", for dog at rejse sig igen om Sommeren. Der er ingen Tvivl om, at Povlsen Dal indenlor sin Kreds har virket efter bedste Evne for at holde Bevægelsen i Live og lede den i en god Retning.

— Povlsen Dal var ikke Skribent. Forholdsvis sjældent finder man i de gamle Aviser Artikler fra

hans Haand. I Regelen skulde der et forudgaaende Indlæg til for at kalde ham frem. Men da kunde han nok udtrykke sine Tanker baade kort og klart. Lejlighedsvis kunde dog ogsaa et eller andet, som ikke umiddelbart vedrørte Dagens Spørgsmaal, faa ham til at gribe Pennen. Saaledes findes der i „Morsø Avis" for 30. Decbr. 1876 et Stykke, som er undertegnet „—n —l" og utvivlsomt skyldes ham. Det bærer Overskriften „Et Blik paa Tidsaanden" og er en lidt vemodig Nytaarsbetragtning over een af Tidens største Fejl, den, at man glemmer det Heles Vel over smaalige Selvinteresser og Partiinteresser.

For øvrigt kunde „Morsø Avis", trods al Liberalitet overfor sine politiske Modstandere, naturligvis ikke i Længden vedblive at være Fællesorgan for alle Øens Partier. Der blev da (antagelig 1875) gjort Forsøg med et nyt Blad, „Limfjordsposten", hvis første Nummer, som desværre ikke har været til at opdrive, efter Sigende indlededes med et Digt af Povlsen, men som snart afløstes af „Morsø Folkeblad". Om Povlsen Dals virksomme Forhold til dette sidste Foretagende maa vi her nøjes med at henvise til den omfattende Oversigt, hvormed Bladet selv fejrede sit 25 Aars Jubilæum („Morsø Folkeblad" Nr. 227, 1. Oktober 1902).

Af det, som ovenfor er fortalt, vil det skønnes, at Povlsen Dal har taget overordentlig alsidig Del i det folkelige Arbejde paa Mors. Men hans Indsats i det kirkelige Liv var ikke mindre betydningsfuld. Før vi gaar over til en kort Omtale heraf, maa vi imid-

lertid indskyde en lille Beretning om en enkelt Begivenhed, der, saaledes som den endnu mindes, hører til Glanspunkterne i Skolens og dens Nabolags Historie.

Nordmandsbesøget 1879.

Nordiske Højskolefolk har lige fra første Færd af brugt at gæste hverandre til gensidig Oplivelse og Oplysning. Galtrup Højskole ligger jo imidlertid ikke ved Alfarvej. Saa meget større Begivenhed var det, da den norske Højskolemand V. Ullmann i 1879 tog sig for sammen med sine Elever fra Vigmarkens Folkehøjskole og andre Venner at gæste Mors.

Tilslutningen til denne Tur var bleven forberedt bl. a. ved et Opraab i Arvesens Blad „Oplandenes Avis", rettet til „Højskoleelever eller andre, Mænd og Kvinder, som ere med paa Højskolesagen". Turen skulde strække sig over en Uges Tid i de første Dage af Juli, og samtlige Omkostninger mentes at kunne begrænses til 20 Kr. for hver. Beregningerne slog nu ikke til. Mulig havde Ullmann tænkt sig større Deltagelse. Hans Skole havde kun 14 Elever. Da Selskabet Torsdag den 3. Juli om Eftermiddagen Kl. 6 var samlet i Grimstad Havn om Bord paa Dampskibet „Norden", var de ialt 40 Personer, vistnok for største Delen Jenter. Foruden Ullmann selv og hans unge Hustru deltog ogsaa et Par Højskolelærere, Odmund Vik, den senere bekendte Storthingsmand, og P. Pedersen, der optræder som Digter i Galtrup-Mindebøger fra den Tid.

„Der manglede ikke", fortæller een af Deltagerne

mange Aar senere, „dem, der havde villet skræmme de unge Jenter fra at være med. Blandt andre Skræmmeskud var ogsaa det, at Rejsen skulde blive saa meget dyrere end de 25 Kroner, der faldt paa hver af os i Leje af Dampskibet. Folk var vist ogsaa i sin gode Tro, naar de syntes, det var aldeles utænkeligt, at vi alle 40 Deltagere i en hel Uge skulde kunne blive huset og beværtet frit hos Bønder og Højskolefolk i Danmark, og der var nok ogsaa hos Deltagerne Tvivl derom."

Foreløbig gav en stærk Storm de Norske nok at tænke paa. Skibsføreren synes at have anset det for nemmest at sejle ind i Limfjorden ved Thyborøn, men kom — noget for sent — paa andre Tanker. Man maatte tilbage uden om Skagen og naaede først ind til Hals Kl. 8 Lørdag Morgen — med megen Søsyge om Bord. I Nykøbing havde man allerede ventet de norske Gæster den foregaaende Dag, og Byraadet vilde endda efter Sigende have givet en bedre Middag. Den gik nu i Vasken.

Lørdag Middag lagde Nordmændene endelig ind i Nykøbing Havn. „Dèr stod ogsaa", skriver den ovennævnte norske Deltager, „en tæt Folkemasse, men ikke som den, vi havde forladt i Grimstad, for at gøre sig lystige over os, men for med Hurraraab, Taler og Sang at byde os hjærtelig velkommen". Og saa gik Turen ud i Anlæget. „Aldrig havde vi kunnet tænke os noget saadant, og atter og atter sang vi: „Der er et yndigt Land", og saa mindedes vi vort eget Land og sang: „Ja, vi elsker", men mest Lykke gjorde: „Millom bakker og berg"."

Søndag Formiddag den 6. Juli overværede man Gudstjenesten i Ansgarskirken. Der var vistnok ogsaa nogle af de norske Højskolefolk, som deltog i Altergangen. Særlig stærkt Indtryk gjorde ved den Lejlighed — som vistnok ogsaa ofte siden overfor Fremmede — Salmen „Vor Herres Jesu Mindefest". — Om Eftermiddagen holdtes saa et stort Folkemøde ved Præstbro. Man begyndte med Sangen: „Velkommen i den grønne Lund", „hvis første Vers — skriver „Morsø Avis" — efter Situationen — Grusgraven med Udsigt til Tørveskruerne i Solbjerg Tørvemose — dog vist maa have lydt noget ironisk i Nordmændenes Ører". Povlsen Dal bød Velkommen. Derpaa sang man en Sang af Rasmus Lund: „Til de norske Venner", som findes aftrykt i Lillelunds Udgave af Lunds Sange (Nr. 110), og hvori det hedder til en Begyndelse:

„Vær velkommen, Lykkebaad!
over Hav med Drøm og Daad,
Drøm fra Norges Morgenstund,
fredet mildt i Mindets Hygge,
Ord i Norges Ungdoms Mund,
som blev Daad til fælles Lykke."

Og videre:

„Meld os da om Livets Gang,
som hos Eder Fossens Sang,
Grannens Sus og Sneens Skred
gav en noget anden Tone,
det skal med vort Blomster-Bed
yde Blomst til Nordens Krone.

— — — — — — — — — —

naar I trives norsk og frit,
voxer I os just i Favnen."

Ogsaa Jens Peter Harbo, som nu er Friskolelærer i Sydjylland, havde skrevet en Sang, hvis sidste Vers lød:

„Velkommen da, Venner fra Dal og Fjeld!
Vi ved jo, vi elsker det samme,
og bare vi bygger ved Livets Væld,
skal Fjenderne brat staa til Skamme!
:|: For norske Nordmænd fra Norges Li
et „Længe leve" udbringer vi! :|:"

Mange Talere havde Ordet, først og fremmest Ullmann, men dernæst Pastor Nygaard, Søren Olesen og Rasmus Lund, samt Odmund Vik, der talte paa et stærkt Hardanger Landsmaal (som „Morsø Avis" ikke fandt forstaaeligt). Omsider gav det sig til at regne, og der var nogen Uro i Forsamlingen, da der tilsidst af en norsk Lærer blev udbragt et Leve for det danske Folk.

Om Mandagen forsøgte Morsingboerne at imponere deres norske Gæster ved en Udflugt til Øens højeste Punkt, Salgjerhøj. At Nordmændene just er bleven overvældede af Flade Bakkers Størrelse, er vel ikke sandsynligt, skønt Udsigten fra Toppen ogsaa for et norsk Øje maa være særdeles vakker.

Resten af de tre Dages Samvær var optaget af Foredrag paa Højskolen, Gymnastikopvisning, Leg og Dans. Særlig Lykke blandt de Danske gjorde „Kjærringen med Staven". Fru Ullmann dansede med. Kun een af Jenterne bar Nationaldragt. — Ved dette frie Samvær knyttedes der mange personlige Venskabsforbindelser, som siden til Dels holdtes vedlige gennem Brevveksling. Alt i alt vaar det nogle meget for-

nøjelige Dage, for adskillige utvivlsomt rene Festdage. Tirsdag Formiddag maatte man imidlertid skilles. Nordmændene skulde drage videre over Thy til Stenum Højskole i Vendsyssel. Ved Vildsund blev sidste Afsked tagen. „Taarerne sad ikke fast, da vi lagde fra Land under Sangen: „Nødig sige vi Farvel!"

Rejsen gennem Thy og Besøget i Stenum vedrører os ikke her. Men ved Afrejsen fra Jylland sendte Nordmændene en telegrafisk Hilsen til deres Værtsfolk, saalydende:

„Vore Blik med Tak nu dvæle
ved den danske Kyst,
hvor vi fandt for vore Sjæle
Hjærtelivets Lyst.
Baaden glider, Kysten svinder
snart for Øjet hen.
Men i lyse, klare Minder
har vi Jer igen!"

Det Bekendtskab, der paa en saa fornøjelig Maade var bleven indledet mellem Ullmann og Morsingboerne, førte til, at denne fremragende Mand flere Gange i de nærmest følgende Aar kom til at tale ved de store Møder i Galtrup. Senere kom Ullmann som bekendt til at indtage et kirkeligt Standpunkt, som — sikkert til Dels paa Grund af Misforstaaelse — skilte ham fra adskillige af hans gamle Venner. Hans Besøg paa Mors hørte op, mens de jo fortsattes gennem Aarene paa Stenum og Vraa Højskole.

Den frie Menighed.

Den religiøse Bevægelse, som i Trediverne var bleven vakt paa Mors ved Kristen Kold, J. K. Sørensen, Algreen, Peder Larsen o. fl., havde vistnok i Halvtredserne været ved at tabe sig noget, men den tog atter Fart i det følgende Tiaar, fremhjulpet af Mænd som N. P. Jespersen, S. A. Ovesen o. fl.

Blandt Præsterne var der en Del, som stod i venligt, forstaaende Forhold til denne Bevægelse. Ingen af dem samlede dog saa mange af de Opvakte om sin Forkyndelse som Pastor Frandsen i Tødsø. Der var en egen frisk Djærvhed over Pastor Frandsens Personlighed. Det mærkedes i Kirken, naar han talte, og naar han sang. Og det mærkedes paa Højskolen, hvor han jævnlig kom paa Besøg og da ikke undlod at lade sin stærke Røst høre. Men i Sommeren 1868 forflyttedes Frandsen til Haraldsted og Allindemagle ved Ringsted, og da Ministeriet intet Hensyn tog til Kredsens Ønske om at faa udnævnt en Eftermand, der kunde fortsætte hans Gerning, maatte Frandsens gamle Venner sprede sig og søge deres Opbyggelse hos forskellige andre Præster paa Øen.

Under disse lidet tilfredsstillende Forhold var det,

at man kom til at tænke paa at faa dannet en Valgmenighed, der kunde samle den adsplittede Kreds.

Ingen var ivrigere for denne Sag end Povlsen Dal. Allerede i 1866, da Birkedals Sag optog kirkeligt interesserede Menneskers Tanker Landet over, havde Povlsen været Medindbyder til et Møde i Nykøbing desangaaende. Ved dette Møde, som holdtes den 22. Marts, og som havde samlet 3—400 Mennesker, havde Povlsen været Dirigent, og paa hans Forslag havde man vedtaget en Henvendelse til kirkelige Venner i Hovedstaden angaaende Ønsket om større kirkelig Frihed og tillige en Udtalelse, der skulde bevidne Frimenigheden i Ryslinge Morsø-Vennernes Deltagelse, hvilket yderligere var blevet understreget ved en Indsamling, der havde indbragt 57 Rdlr. Den følgende Sommer var Birkedal saa selv kommen herop og havde den 20. og 21. Juni sammen med Peder Larsen, H. Sveistrup o. fl. holdt et stort Møde hos Mads Hyldig i Tødsø, hvor der var mødt ca. 3000 Mennesker. Frimenighedstanken var saaledes ingenlunde ukendt paa Øen. Og nu kom Turen til Morsingboerne selv at prøve den i Virkeligheden.

En Dag samledes saa paa Galtrup Højskole en lille Kreds af Interesserede. Anders Dissing, der selv var med, erindrer, at de ikke var flere, end at de kunde sidde om eet af Højskolens Borde. Her blev Beslutningen da tagen om at bygge en Kirke og se at finde en Præst, som man kunde samles om.

Hvorledes man fik Kirken bygget, og hvorledes man omsider i Sognepræsten Rasmus Lund i Jets-

mark fandt den rette Mand, er ofte skildret*). Vi faar her nøjes med at omtale, at Povlsen Dal var Ordfører for det Udvalg, der rejste op til Jetsmark for at tale med Lund, og at han fremfor nogen var den, man gik til om Raad og Daad, mens Kirken byggedes. Utrættelig tog han sig af det altsammen, skaffede Levnedsmidler til Veje til Haandværkerne, kørte selv med sine to gule Heste efter Sand til Murerarbejdet o. s. v. Kirken indviedes den 17. December 1871. Povlsen paatog sig at være Kirkesanger. Allerede et halvt Aar før Indvielsen, 2. Pinsedag 1871, havde han sammen med Pastor Lillelund sammenkaldt Folk til et Møde i den halvfærdige Kirke i Anledning af Grundtvigs 60 Aars Præstejubilæum. Den 2. Februar 1872 toges Navnet „Ansgarskirken" første Gang i Brug. Samme Aar, den 16. Maj, kom Biskop Kierkegaard og holdt Bibellæsning dèr, og Søndagen før Jul indviedes, kort før den gamle Givers Død, den smukke Altertavle, som Peder Larsen havde ladet Chr. Dalsgaard male til Kirken. Og nu fulgte der en Række gode Aar for Menigheden, med stigende Tilslutning, ogsaa fra Thy og Hanherred, og med megen Anerkendelse udefra. Povlsen Dal stod stadig ved Siden af Rasmus Lund som den ledende indenfor Kredsen.

Da kom det i Begyndelsen af Firserne til det

---

*) Saaledes f. Eks. af Povlsen Dal i „Dansk Kirketidende", Febr. 1871, P. Bukhs Erindringer i „Fra Vallekilde Folkehøjskole" 13, 1906, og en lang Række Artikler af Pastor Lillelund i „Morsø Folkeblad" Maj—Juni 1908.

noksom bekendte Sammenstød med de kirkelige Autoriteter i Anledning af Spørgsmaalet om Menighedens Selvbestemmelsesret med Hensyn til, i hvilken Alder og under hvilken Form Børn kunde stedes til Konfirmation og Altergang.

Det er vanskeligt eller rettere: umuligt for den, der ikke personlig har oplevet denne Strid, at komme til fuld Forstaaelse af den, endsige da at udtale en selv nok saa forbeholden Dom om Ret og Uret. Noget saadant skal ikke forsøges her. Kun tør det vel siges, at Hovedgrunden til Bruddet laa i det forskellige Udgangspunkt. De kirkelige Myndigheder saa paa Spørgsmaalene ud fra et kirkeretsligt, embedsmæssigt Synspunkt, mens det for Lund og hans Menighed mere og mere kom til at dreje sig om et kristeligt Frihedskrav, som det af aandelige Grunde var umuligt at fravige. Under disse Forhold maatte det komme til et Brud.

Ved kongelig Resolution af 20. Januar 1883 mistede Lund sin Anerkendelse som Valgmenighedspræst. Menigheden stilledes derved overfor Valget: enten med Opgivelse af Forholdet til Lund at forblive i Folkekirken eller følge ham og blive Frimenighed. For de allerfleste var Valget snart truffet, ud fra den ene, stærke Motivering, at man ikke vilde skilles fra Lund. Et smukt Udtryk herfor gav eet af Menighedens Medlemmer, da han paa Lunds Spørgsmaal til Menigheden om dens Stilling svarede med at henvise til, at de nys havde gaaet til Alters sammen.

Men der var ikke saa faa, for hvem Sagen kom

til at staa anderledes, og til dem hørte Povlsen Dal og hans Hustru. Allerede Aar og Dag tilbage havde de stundom haft en dunkel Følelse af, at man var kommen „for højt op". Især var det hændet hende, naar de sammen kørte hjem fra eet eller andet Møde, hvor der var bleven talt stærke Ord, at hun da ængsteligt maatte spørge sig selv og sin Mand, om det var Sandhed, alt dette. Til Tider havde Povlsen kunnet slaa dette Spørgsmaal hen: „Aa, du med din Sandhed!" Til andre Tider kunde han selv blive urolig over det samme. Og denne Følelse blev stærkere og stærkere, efter at han tilligemed flere af Menighedskredsen var kommen under Paavirkning af den mærkelige B. Henriksen, der den Gang var Sognepræst til Vejby og Sejlstrup i Vendsyssel.

Henriksen var vistnok hverken Sekterer eller Sværmer, men han saa med Mistillid paa meget af det, som man i de kirkelige Kredse betragtede som Aandens Frugter og Tegn paa kristelig Udvikling, og han havde en egen æggende, hensynsløs Maade at tale paa, som virkede betagende. En Aften i den Tid, som der her var Tale om, var han og en Del af Valgmenighedens Medlemmer samlede i Højskolens Stuer. Ved den Lejlighed søgte Povlsen Dal at hævde, at Frihedskravet, som havde bragt Menigheden ind i Konflikten, var udsprunget af aandelig Nødvendighed. Da rejste Henriksen sig, ludede sig fremover og sagde med et Tonefald, der afskar al videre Drøftelse af denne Sag: „Det er Løgn!" Povlsen fik en søvnløs Nat. Henriksens Ord havde brændt sig ind i hans

Sjæl. Da Menigheden ønskede at fremkomme med en fælles Udtalelse om sit Syn paa Tvistepunkterne, var det Povlsen, som førte Pennen, men han saa sig ikke i Stand til selv at skrive under.

Saa skulde der holdes et Menighedsmøde i Silstrup, for at der kunde blive taget endelig Beslutning om Thyboernes fremtidige Stilling. Sammen med sin Hustru og mange andre Morsingboer var Povlsen kommen ned til Vildsund for at blive færget over. I Ventetiden opholdt han sig inde i Bakgaarden. Her faldt hans Øje paa et Nummer af „Morsø Avis" (6. Febr. 1883), der indeholdt Provst Cederfeld de Simonsens lange, paa Aktstykker byggede Redegørelse for Gangen i den store Sag angaaende Lunds Stilling. Det kom da paa een Gang til at staa ham forunderlig klart, at han ikke uden at handle mod sin Samvittighed kunde følge Menighedens Flertal i Kampen mod de folkekirkelige Myndigheder. Han bad sin Hustru rejse med de andre til Thy, men tog selv hjem, vis paa, at det nok skulde lykkes ham, naar han havde gennemtænkt Spørgsmaalene, at klarlægge sit Standpunkt for sine Venner, saaledes at de maatte kunne se, hvad han saa. Nogle Dage senere lod han da sammenkalde til et Møde, hvor han forklarede sin Stilling. Han bebrejdede sig selv og sine Venner, at de hidtil for en Del havde levet paa laante Sandheder. Men de fleste kunde ikke forstaa ham. Det var, som der paa een Gang var bleven en Kløft imellem dem og deres gamle Høvding.

Skilsmissen var uundgaaelig, men den gjorde

ondt. Naar Povlsen Dal og hans Hustru i de følgende Aar gik til Sognekirken, kunde det hænde, at de mødte gamle Venner fra Tøving paa Vej til Ansgarskirken. Det var overmaade pinligt paa begge Sider. Her var jo ikke Fjendskab eller almindeligt Uvenskab. Det var bristede Hjærtebaand.

Var da dette Brud virkelig nødvendigt? Ja, man kan jo gerne som udenforstaaende og med Begivenheden paa Afstand undres over, at gode, ærlige kristne Mennesker ikke kunde tale sig til Forstaaelse, ved alvorlig Fornyelse af Samlivet med Fællesskabet om Daab og Nadver finde hverandre igen. Og dog turde det være hævet over al Tvivl, at det, som den Gang skete, og som i Øjeblikket føltes som noget saare tungt, siden er bleven til Velsignelse baade for mange enkelte Mennesker og for hele Ansgarskirkens Menighed.

For Povlsen Dal og Mathilde var der i hvert Fald ingen Vej udenom. Dette fremgaar stærkt bl. a. af et Brev, som Fernando Linderberg har offentliggjort i sin smukke af mangeaarigt Bekendtskab underbyggede Levnedstegning af Povlsen Dal „(Højskolebladet" 1900, Nr. 34 og 35).

„Den, jeg kan sige Grundforandring, der er foregaaet i mit Indre", skriver Povlsen til Linderberg 4. Februar 1884, „kan jeg kortest og rigtigst udtrykke saaledes: Vorherre har givet mig, at jeg har begyndt at tro paa Aand som Livskraften. Jeg har i mange Aar været med til at tale om Aand, jeg kendte jo saa godt Kolds Liv-Sætning: Aand er Livskraft, jeg har mange Gange haft Aandens Besøg, har følt Aande-

pustet over mig, men tør næppe sige, at jeg ret egentlig har troet paa Aand. — — Det er Livskraften, aandelig og hjertelig, som jeg i de senere Aar mere og mere har følt Savnet af, baade hos mig selv og mine Omgivelser; Livet blev mig mere og mere tomt og hult, gav ingen hjertelig Fylde og Glæde. Jeg længtes, jeg haabede, jeg bad Vorherre om dog at give mig Livsfylde og Livskraft og dermed Freden og Glæden, men hvorledes jeg skulde faa det, jeg savnede saa dybt, det vidste jeg ikke. Saa kastede jeg mig ind i alt det, der var oppe her i Folket: det stærke kristelige, folkelige og politiske Røre, idet jeg tænkte, at ved at tage fat der, ved at være med i Arbejdet for de gode Sager, maatte jeg vel omsider naa det, jeg savnede. Nej, ogsaa dette gav Hjertetomhed; følte jeg ogsaa et Øjebliks Glæde derved, saa kom Tomhedsfølelsen bagefter.

Saa kom det til mig, pludselig, stærkt kom det til mit Hjerte: Du skal tro paa Aand . . . Du skal tro paa Aandens Stemme i dit Indre, lytte derefter, bøje sig derfor og — ved Aandens Hjælp — handle derefter. Da Vorherre gav mig at se dette og føle Sandheden deri, da var jeg hjulpen."

Med et saadant Vidnesbyrd for Øje vil ingen med Rette kunne paastaa, at Povlsen Dal (og hans Hustru) i 1883 handlede selvraadigt eller letsindigt. Og paa den anden Side er det lige saa utvivlsomt, at ogsaa Rasmus Lund handlede i Pagt med den dybe Overbevisning, som han under Bøn og Nattevaagen havde kæmpet sig til.

Ved at høre og læse om alt dette kommer man til at holde af begge disse to ædle Mænd og af alle dem, der traf deres Valg med den samme Redelighed som de. Og man underskriver gerne, hvad Frode A. Dal, Povlsens ældste Søn, engang har sagt: „Vi skal ikke dømme om, hvorvidt den ene eller den anden af Parterne havde Ret eller Uret, men tør nok nu sige, at Gud havde Ret."

Povlsen Dals sidste Aar paa Højskolen.

Galtrup Højskole havde i Slutningen af Halvfjerdserne og Begyndelsen af Firserne haft gode Kaar at arbejde under. I 1879 var der bleven oprettet en Fortsættelsesskole, hvortil der blev opført en særskilt Bygning ved Sydvesthjørnet af det gamle Skolehus. Dette gav naturligvis i visse Maader mere Hovedbrud. Mathilde Povlsen maatte have to Piger mere til Hjælp, for — hvad man den Gang ansaa for Skolens Pligt — at kunne „holde Tøjet sammen" om Drengene og besørge Storvasken for dem. Hun siger selv, at det var dejligt med den Fortsættelsesskole, dels vel fordi det ogsaa kom hendes egne Drenge til Gode, og dels — det ligger nær at tænke sig — fordi hun her paa en Maade fik nyt Afløb for den Trang til at være noget for andre, som hun havde følt, lige siden hun var Barn, og som den Gang havde drevet hende ud i „Folkestuen" og i de fattige Hjem. Fortsættelskolens Drenge fik Lov at lade, som de var hjemme. I daarligt Føre skød de paa deres Vandring fra den ene Fløj over i den anden undertiden Genvej gennem Sovekammeret. Mathilde Dal fandt sig i det, men følte det dog nok som et stort Fremskridt, da der i 1882

for Penge, som blev skænkede Povlsen, opførtes et nyt Beboelseshus, det samme, som endnu er Forstanderbolig.

En god Støtte havde Povlsen ogsaa i disse Aar i en Række dygtige Lærere. Foruden de tidligere omtalte kan her nævnes Seminarist Jens Jørgensen, senere Forstander paa Hjørlunde Højskole, Seminarist Hansen, siden Friskolelærer paa Fyn, Jesper Jensen og Jens Pedersen Torp, senere bekendte Husflidslærere, og endelig nuværende Forstander for Odder Pigehøjskole, A. K. Dolleris, der allerede den Gang havde en egen Evne til at vække Elevernes Interesse for Livet i Naturen.

Søren Olesen.

Størst Betydning fik utvivlsomt Søren Olesen, som fra 1874 til 1883 var fast Lærer ved Skolen. Hans Hovedemne var nordiske Oldsagn og den nyere Tids Historie. „Paa sit brede Vendelbomaal", siger Højskoleforstander Axelsen, hos hvem S. O. senere blev Lærer, „talte han ganske stille som til de nærmeste, men selv de fjærnest siddende kunde høre ham, for der var saa stille, saa man kunde høre en Naal falde. Der var ingen Armbevægelser, intet særligt Minespil, intet andet at se paa end hans levende Øje". Men hans Tale prægede

sig stærkt i Tilhørernes Erindring, hvad enten hans Emne var Finboges Saga, den hellige Birgitte eller noget mere personligt af hans egen Livserfaring.

I Vinteren 1882—83, da Bruddet i Menigheden fandt Sted, havde Karleskolen 20 Elever og Drengeskolen 50. Blandt disse sidste var nuværende Gaardejer i Revninge ved Kerteminde Hans Peder Pedersen, som har ført en omfattende og meget interessant Dagbog over sine Oplevelser paa Skolen fra først til sidst. Det er betegnende nok, at der i disse aldeles private Optegnelser ikke findes et eneste nedsættende Ord om nogen af Skolens Folk. Tværtimod! Skønt Hans Peder naturligvis tit tænker paa de kære derhjemme paa Fyn, føler han sig snart som hjemme hos Povlsen og hans Hustru. Det er selvfølgelig en stor Oplevelse for ham, i den Alder, naar Dolleris opsender sine Papirsballoner med Spritflammer under, højt til Vejrs, til Vidunderet gaar op i Luer, og naar Drengene ind under Jul faar Lov at hjælpe til med at skære Pebernødder. Han forstaar dog ogsaa, at der er noget i Vejen med Povlsen, noget som vedrører Kirken og Kristendommen. Men naar han har hørt Povlsen tale saa indtrængende om det at lade sig føre af Aanden, hvor svært det er at lære, og hvorledes der maa ventes i Taalmodighed, saa undrer det ham, hvad han hører ovre i Frøslev en Søndag hen i Februar, at Povlsen skal være bleven Fritænker. Det kommer da heller ikke til af stemme med den Maade, hvorpaa Afskeden former sig. „Om Aftenen", hedder det i Dagbogen under 20. Marts, „da Povlsen

var kommen, og vi saa for sidste Gang bad og bekendte Troen og sang: „Saa vil vi nu sige hverandre Farvel", da var det næsten, som om vort Bryst helt skulde sammensnøres. Og de Følelser kender kun den, som har prøvet det. Saa tog vi Afsked med de mange Venner, og det var næsten knap til at gøre. Povlsen stod udenfor og hilste af med enhver af os, men saa var der en svær Hob, som fulgte os paa Vej lige til Erslev. Dèr sang vi: „Altid frejdig, naar du gaar", og der ude under den høje stjærneklare Himmel skiltes vi."

Denne Afsked blev i Virkeligheden Povlsen Dals Afsked med Galtrup Højskole. Det, der — sikkert ofte i god Tro — blev fortalt rundt omkring i Skolens Opland om Forandringen, der var sket med Povlsen Dal, førte til, at man ikke mere turde sende sine Børn til ham. Til Sommerskolen 1883 blev der kun indmeldt 2 — to — Piger, og Vinteren efter maatte Povlsen holde Skole for 9 Drenge. Saa standsede det hele. Stillingen var menneskelig talt fortvivlet. Povlsen var derfor glad, da han i Sommeren 1885 fik solgt Skolen med en Del af Jordtilliggendet til Georg Himmelstrup. Hans Hustru, der saa, at dette kun var at komme af Asken i Ilden, lavede efter sin Mands Ønske en Lidkøbsdrik, da Handelen var ordnet, men hun kunde ikke selv drikke med.

Med meget Slid og Slæb fik Familien flyttet de af Skolens Bygninger, som var undtagne fra Handelen, til den Plads sydvest for Skolen, hvor de endnu ligger (Karl Søndergaards Gaard). Drengeskolen om-

dannedes til Stuehus. Men Povlsen var ikke mere nogen ung Mand, og hans Arbejdskraft var lammet. Ogsaa den nye Stilling vilde snart blive umulig at holde. Det ædelmodige Tilbud, som en Kreds af Vennerne gjorde, at købe et Hus til Povlsen og hans Hustru, kunde disse ikke tage imod. Mange af Vennerne sad selv haardt i det, til Dels som Følge af Kirkebyggeriet.

Til sidst var der ingen anden Udvej end den, som blev foreslaaet af Povlsens gamle Elev fra Huslærertiden paa Rydbjerg, Brun, som nu var Ejer af en stor Farm i Iowa: At rejse til Amerika!

Det blev en tung Beslutning at tage. Selv efter at Povlsens havde bestilt Billetten, kunde de endnu ikke rigtig gøre sig fortrolige med, at de virkelig skulde bort fra Fædrelandet. Men saaledes blev det. Aftenen før Afrejsen kom — af sig selv — mange af de gamle Venner for at tage Afsked. Povlsen holdt en lille Tale, og da der til sidst indtraadte en Pavse, istemmede han: „Guds Ord det er vort Arvegods".

— Saa rejste da Povlsen Dal, 60 Aar gl., med sin Hustru og sine Børn til Amerika for at tjene Livsopholdet, skaffe Dækning for den efterladte Gæld og om muligt erhverve sig saa megen Kapital, at de atter alle kunde vende tilbage til Danmark.

I Amerika og hjemme igen.

Povlsen Dal og hans Familie blev modtaget paa det venligste af Brun og hans Kone paa deres store Farm i Iowa. Snart lykkedes det Sønnerne at faa Arbejde paa en Farm i Nærheden, og den følgende Vinter flyttede Povlsens ind paa Elk Horn Højskole, som lededes af deres tidligere Elev og Lærer fra Galtruptiden, Kr. Anker, der som Præst ikke selv boede paa Skolen. Mathilde Povlsen forestod Økonomien, og Povlsen hjalp til med Undervisningen.

Men om Foraaret flyttede de alle ind til Omaha, mest af Hensyn til, at Sønnerne saaledes kunde bo hjemme og dog beholde det vellønnede, men strenge Arbejde, de havde fundet sig. Først lejede de da et Hus, men da det laa lavt, saa at Vandet efter et stærkt 4 Dages Regnskyl ikke kunde faa Afløb, men stod og raadnede, købte de en vel beliggende Byggegrund og dernæst Huset, de boede i, og det flyttede de saa — paa amerikansk Vis i eet Stykke — til den nye Plads. Her skulde der graves Kældere, men Sønnerne var næsten altid stagtrætte, naar de kom hjem fra Arbejde. Povlsen var gammel og orkede kun lidt. Hans Kone tog da selv fat med, til det hele var færdigt. „Hvad hun i denne Tid har sat ind af Energi, lader

sig vanskelig maale", siger F. Linderberg. „Men een Ting kan vistnok siges med stor Sikkerhed: uden hendes overordentlige Kraft er hele Rejsen til og Virksomheden i Amerika umulig at forstaa".

Povlsen fik startet en lille Mælkehandel, der snart fik et godt Lov paa sig. I det hele gik det godt fremad for dem. Gælden derhjemme blev betalt, og der blev endda lagt nogen Kapital op. Samtidig vandt de sig

Huset i Omaha.

adskillige gode Venner, f. Eks. Marinus Høgsberg, der nu bor i Vemb, og som i en Artikel i „Højskolebladet" for nogle Aar siden har fremdraget Minder fra den Tid. Men Hjemlængslen fortog sig ikke.

I et Brev til Søren Olesen, dat. Omaha den 27. Juni 1887, skriver Povlsen om den „folkelige Omvendelse", som maa komme i Danmark en Gang: „Hvor længe det vil vare — ja, det ved ingen; jeg for min Part haaber sikkert, at jeg skal opleve det, og at jeg

skal faa Lov til atter at faa min Mund lukket op og — som Du skrev — aflægge endnu et Vidnesbyrd hjemme i gamle Danmark. Det er dette Haab, Haabet om, at vi alle her skal komme hjem igen og leve vore sidste Dage hjemme, et Haab, der er dybt og levende ogsaa hos vore Drenge — det er det, der holder os oppe herovre i det fremmede, hvor det ellers vilde — aandelig taget — være grumme tungt at leve".

Endelig i Efteraaret 1892 kunde Povlsen Dal og hans Familie vende tilbage til Fædrelandet. De mødtes i Kristiania af det Sorgens Budskab, at hans Broder, der var Drejer i Nykøbing, var druknet en Søndag paa Limfjorden tilligemed tre af sine Sønner. I København besøgte de Linderberg og havde et Par gode Dage i hans Hjem. Den 20. Novbr. kom de til Nykøbing, hvor de modtoges af en Skare Venner med et lille privat Gilde i „Afholdshjemmet".

Efter Aftale i Forvejen var der bleven købt en Gaard i Jordsby til fremtidigt Hjem for Familien. Den medbragte Kapital hindrede imidlertid ikke, at Povlsen her kom til at sidde haardt i det. Der maatte slides som i Amerika. Men Povlsen selv magtede nu intet. Af og til tog han dog ud og holdt Foredrag som i gamle Dage. Naar han talte om Amerika, fraraadede han gerne sine Tilhørere at rejse derover, hvis de regnede med at skulle tjene stor Rigdom uden strengt Arbejde.

I 1895 blev der af Kultusministeriets Understøttelseskasse ttilstaaet ham 200 Kr., hvilket paa fornyet Ansøgning gentog sig de følgende Aar. Det var ikke

blot en Hjælp, men tillige en Opmuntring. Hans Øjesyn svækkedes mere og mere. Det store Fuldskæg, han bar paa sine gamle Dage, øgede Indtrykket af, at han var bleven gammel.

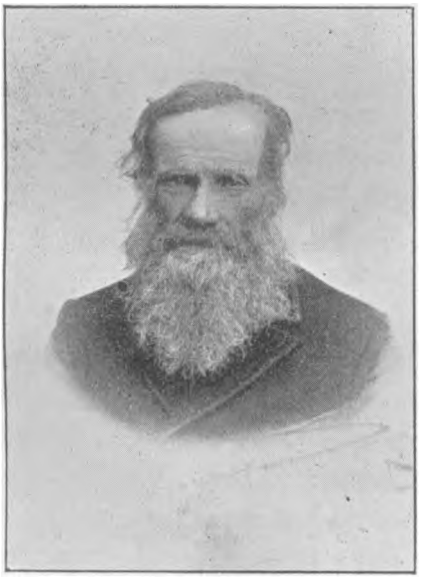

Povlsen Dal som gammel Mand.

Sidst i Juli Maaned 1899 havde han den Glæde at have sin Hustru og alle sine Børn hos sig til fælles Nadvernydelse. Hans Aandsevner var stadig usvækkede; men Legemskraften ebbede ud.

Af hans sidste Dage giver „Morsø Folkeblad" for 2. August 1899 følgende smukke Skildring:

„Han laa stille hen; det var tydeligt for hans Nærmeste, at det lakkede mod Enden. Dog var det, som om han ikke var egentlig syg; han var gerne

oppe lidt hver Dag. Først den sidste Nat blev der vaaget over ham. I de sidste Dage kunde han sjeldent sige andet end „ja, ja“ eller „nej“. Stadig søgte hans Blik hans Hustru, som i den lange Aarrække trofast har delt Sorg og Glæde med ham. Den sidste Nat sagde han: „Aa, hvor Gud er god“. I Gaar var han lidt oppe og sad i sin Gyngestol; han sagde da: „Gaa nu, lad mig være alene!“ Hans Hustru blev dog i Værelset, og lidt efter bad han om at komme i Seng igen. Der kom et Brev fra en af hans Venner; han bad om at faa det at høre, han fulgte med Oplæsningen og udbrød et Par Gange: „Ja! Ja!“

Hen paa Eftermiddagen var det, som der lagde sig en mørk Skygge over det ellers saa milde, lyse Ansigt. Det varede omtrent halvanden Time. Men lige før Solnedgang opklaredes hans Ansigt, saa der kom noget som forklaret derover. Vinduet ud mod Haven og mod Kirken stod aabent, og nu begyndte Kirkeklokken at ringe til Solnedgang. Hans Hustru sagde til ham: „Kan Du høre, nu ringer Himmerigs Klokker for Dig —“, og inden Bedeslagene lød, havde Povlsen Dal draget sit sidste Suk“.

Tirsdag den 8. August foregik Jordefærden. Fra Jordsby Kirke, hvor Kisten var hensat, og hvor Pastor Brostrøm holdt en kort, hjertelig Tale og forrettede Jordpaakastelsen, førtes Kisten — forbi Galtrup Højskole og Forsamlingshuset — til Ansgarskirken, der var fyldt til sidste Plads.

Efter at Pastor Nissen havde talt, sang man følgende Sang af Morten Jensen:

Ved

Povlsen Dals Død.

Tone: Ingen har Guldtaarer fældet.

Tonefaldet maa vi læmpe
i en stille Vemodssang,
ti en gammel, ærlig Kæmpe
falden er i Dannevang,
under Smil af Aftenrøden
sank han stille hen i Døden,
medens Kirkeklokken klang.

Ej han ønskede at prale
eller pukke paa sit Værd,
jævn og kærlig var hans Tale,
trofast var han i sin Færd,
og sig selv han kunde glemme
for sin Næstes Vel at fremme
og var lykkelig derved.

Han har prøvet tunge Dage
for sig selv og for sit Folk,
men han var dog uden Klage
stedse Trøstens gode Tolk,
saa', at gennem Kamp og Møje
Vejen gaar til grønne Høje,
hvor der findes Hvile sød.

Naar der tales om de bedste
af den ædle Skare prud,
som der hjalp os til at fæste
Tro til Kærlighedens Gud,
og som frit var med at sprede
Aandens Guld paa Mark og Hede,
maa vi nævne Povlsen Dal.

Og en Flok af Mænd og Kvinder
fryder sig for, hvad han gav.
Mens de Mindekranse binder
for at lægge paa hans Grav,
Tak kun deres Hjærter fylder
for det gode, som de skylder
deres kære, ædle Ven!

Derpaa talte Søren Olesen, der mindedes sit Samarbejde med Povlsen Dal overfor de mange Hold Elever, som han havde haft sin Lærergerning iblandt. „Naar fremmede kom til Mors", sagde Søren Olesen, „hørte de al Tid Tale om Povlsen Dal, Peder Krog. Kr. Søndergaard o. fl. og senere Lund. De er nu kaldte bort; de ligger og lytter, om den unge Slægt vil arbejde videre, vil blive i Sporet. Povlsen Dals Billede staar for mig som Velsignelsen over mit Liv; jeg er glad ved at se hans Stempel paa Skaren".

Saa havde Anders Dissing, Pastor Lillelund

og Poulsen Nørbjerg Ordet, alle bevidnende de Egenskaber hos den afdøde, som havde givet hans Gerning dens største Værd: hans mageløse Trofasthed, Ærlighed og Jævnhed i Ord og Gerning. Tilsidst henvendte Søren Olesen en Tak til Mathilde Povlsen Dal for de svundne Dage. Man sang: „Kirkeklokke, ej til Hovedstæder", hvis sidste Vers jo saa underlig dejligt var gaaet i Opfyldelse paa Povlsen Dal.

Saa bar hans Sønner Kisten ud til Graven Øst for Kirken. Inden Følget skiltes, takkede Frode Dal for den store Deltagelse og takkede Gud for al timelig og aandelig Velsignelse og for det evige Livs Haab i Kristus Jesus, vor Herre.

Povlsen Dal havde ikke kunnet vende tilbage til det gamle Samliv med Ansgarskirkens Menighed. Bruddet fra Firserne heledes aldrig fuldstændig. Men det var efter hans eget Ønske, at hans Støv kom til at hvile ved den Kirke, hvis Tilblivelse skyldtes ham mer end nogen anden Enkeltmand. Og der er ingen Tvivl om, at alle hans gamle Venner var glade ved, at han fik sin Grav dèr. Det var vel, som de paa en Maade havde faaet deres gamle Høvding tilbage iblandt sig.

Povlsen Dal har faaet et sjældent smukt Eftermæle. Kort og træffende karakteriseredes hans Ejendommelighed saaledes af „Morsø Folkeblad":

„I en Snes Aar — fra først i Tredserne til ind i Firserne — stod Povlsen Dal som den Mand, der mere end nogen anden kunde samle og lede. Han kæmpede al Tid i forreste Række baade i kristelig, folkelig og politisk Henseende. Han var saa helt ud

en frisindet Mand, at man al Tid kunde regne paa ham mellem vore bedste Frihedsmænd. Aldrig søgte han sin egen Ære eller egen Fordel. Men ydmyg og

Povlsen Dals Grav.

uegennyttig som han var, kom han uden selv at ville det til at staa som Høvdingen. Naar kristne Venner i Slutningen af Tredserne, gennem Halvfjerdserne og ind i Firserne saa gærne gæstede Mors, da gjaldt det

ikke mindst Povlsen Dal og hans Skole. Mange Fremmede blev lidt skuffede straks, naar de saa denne jævne, yderst tarvelige, stilfærdige og tilsyneladende lidt tunge Skikkelse, men efter Haanden som de nøjere lærte ham at kende, kom de til at elske den forunderlig trofaste, troværdige og ydmyge Natur."

En Indsender til nævnte Blad slutter i de samme Dage en lille Artikel om Povlsen Dal med de Ord, at han var „en saa ædel, ærlig, trofast, offervillig Mand, at man kan fremhæve disse Egenskaber hos ham saa stærkt man vil; man behøver ikke at være bange for at overdrive".

Saaledes kommer ogsaa Billedet af Povlsen Dal til at staa for den, der kun kender ham paa anden Haand: en ærlig Aandens Stridsmand, hvis Minde har Krav paa altid at holdes i Ære i den Kreds og paa den Skole, hvor han øvede sin Manddomsgerning.

Mathilde Povlsen Dal ejer endnu (1914) trods sine 70 Aar meget af sin gamle Handlekraft. Vedføjede Billede af hende, det eneste brugelige, der har kunnet opdrives, er taget for faa Aar siden. Skikkelsen er rank, men paa Billedet savnes nogle af de Furer, som Ansigtet selv bærer som tavse Vidner om hendes Livs Kampe.

Fru Povlsen Dal.

Galtrup Højskole efter 1885.

Den Mand, der i Sommeren 1885 købte Galtrup Højskole af Povlsen Dal, havde gode Betingelser for at kunne føre Arbejdet videre i det gamle Spor.

Georg Himmelstrup er født den 22. Juni 1850 i Øsløs paa Hannæs. 16—17 Aar gl. kom han — som nævnt foran (S. 41) — paa Galtrup Højskole, og skønt han vel nok var lovlig ung til at faa det fulde Udbytte af Opholdet, kom Povlsen Dal til at staa for ham som en god Mand, hvis Dom om godt og ondt var uomstødelig. Efter at have taget Skolelærereksamen fra Gedved Seminarium blev han 1873 Lærer paa Vallekilde Højskole. Her var han i 5 Aar, og Trier omtalte ham — adskillige Aar efter hans Bortrejse — gentagne Gange som „een af de dygtigste Arbejdere, han nogensinde havde truffet i Højskolens Tjeneste". Hele hans Livsværk blev da ogsaa viet den danske Højskole.

Fra 1878 til 82 var han Lærer paa Stenum Højskole, og 1882 til 85 paa Hjørlunde. Det sidste Sted deltog han ivrigt i det politiske Røre. Som Formand for „Frederiksborg Amts Riffelforening" paadrog han sig en Retssag, i hvilken Dommen først faldt, efter at han med sin Hustru, Kirstine, f. Olsen, var flyttet til Galtrup.

Aaret 1885 var jo et uroligt Aar, det Aar, da bl. a. Attentatet paa Estrup fandt Sted og Gendarmerianordningen udkom. Det kom imidlertid ikke Himmelstrup til Skade paa hans gode Navn og Rygte hos Flertallet i den Kreds, hvorfra han skulde hente Elever til sin Skole, at Dommen i Riffelsagen gik ham imod, og at Ministeriet med Henvisning til den samme Sag nægtede ham Anerkendelse, saaledes at Galtrup Højskole i det Stykke kom til at dele Skæbne f. Eks. med Sorø, Ryslinge, Vejstrup, Vestbirk og flere Højskoler. Han fik den første Vinter 23 Elever, den anden Vinter 30, den tredje 36, men stadig

intet Tilskud, mens derimod „Morsø Landboskole" i Fredsø, oprettet 1884 paa Aktier, fik en efter sit Elevtal ret betydelig Statsunderstøttelse, lige til den efter en halv Snes Aars Forløb blev nedlagt.

Omsider opnaaede Himmelstrup dog Statsanerkendelse, men samtidig indtraadte der nogen Nedgang i Elevbesøget, saaledes at Skolen kom til at arbejde under vanskelige Kaar. Himmelstrup og hans Hustru holdt dog trofast ud i femten Aar.

Blandt hans Medhjælpere, særlig fra de første Aar, kan her nævnes den vordende Forst. for „Djurslands Højskole", K. S. Andersen, og Ole Jakobsen, som var Lærer paa Galtrup Højskole fra 1890 til 94, da han overtog sin nuværende Gerning som Friskolelærer i Ø. Jølby, begge ligesom Himmelstrup Seminarister fra Gedved, og blandt Lærerinderne Kirstine Svensgaard, der nu i en Aarrække har været knyttet til Frederiksborg Højskole.

I 1901 solgte Himmelstrup Galtrup Højskole til daværende Forstander paa „Thylands Højskole", P. Hansen. Et Par Aar efter aabnede han sin nye Højskole ved Skamlingsbanken, som han først for nylig har afstaaet.

Himmelstrup har tit, baade med Mund og Pen, taget Del i Drøftelsen af Dagens brændende Spørgsmaal, ofte med meget vægtige Indlæg, og er i saa Henseende bleven en landskendt Mand. Men heller ikke den Gerning, han — mest under beskedne ydre Forhold — har øvet i den danske Højskole vil blive glemt af dem, der i Løbet af de mange Aar har været hans Elever.

P. Hansen er født 4. Maj 1863 i Taagerup ved Roskilde. Hans Fader var Landmand og Musiker. Efter Konfirmationen kom P. Hansen i Bogbinderlære i Roskilde, men da Forældrene imidlertid var flyttede til København, kom ogsaa han derind, og her mødtes han med et Aandsliv, som havde en saadan Indflydelse paa ham, at han, 19 Aar gl., besluttede at tage paa Vallekilde Højskole. I tre Vintre var han Ernst Triers Elev. Det satte sit Præg paa ham. Ingen af P. Hansens Læremestre har haft saa stor Betydning for ham, som Trier. 24 Aar gl. kom han saa til Ourø som Friskolelærer, 3 Aar senere til Skellerup Friskole paa Fyn, hvorfra han efter 2 Aars Forløb rejste til Askov for at uddanne sig til Præst i Amerika. En Sommer læste han hos Pastor P. N. Petersen (nu ved

Trinitatis Kirke i København). Efter Triers Opfordring paatog han sig 1893 en Lærerplads ved Vallekilde Højskole og skulde tillige læse med Triers Børn. Paa en Foredragsrejse til Thy blev han kendt med en Kreds af Mennesker deroppe, som ønskede en Højskole oprettet, og i Foraaret 1895 begyndte Hansen saa sin Højskole i Hundborg („Thylands Højskole"). Samme Efteraar fik han R. Bording (nu Forst. paa Ry Højskole) til Medhjælper. I Efteraaret 1900 giftede han sig med en Gaardmandsdatter fra Mellerup, Johanne Boldsen, hvis Fader havde været med til Oprettelsen af Valgmenigheden dèr. Men et halvt Aar efter købte han Galtrup Højskole af Himmelstrup. Bording fulgte med. „Det var", siger Hansen selv, „med godt Mod, vi kom til Mors, og vore Forhaabninger blev ikke skuffede. Vi følte os hjemme blandt Folk og i Frimenigheden, og vi indrettede os med den Tanke, at dèr vilde vi altid bo og virke".

Skolen blev særdeles vel besøgt. Og da Pladsforholdene, navnlig under Hensyn til, at der atter oprettedes en Fortsættelsesafdeling som i Povlsen Dals Tid, var utilfredsstillende, byggede Hansen kort efter sit Komme en ny Tilbygning til Skolehuset mod Syd og indrettede der en tidssvarende Skolestue for de voksne Elever.

Foruden R. Bording havde Hansen som sine Medhjælpere i Skolegerningen her: cand. theol. Christensen (nu Sognepræst i Ulfborg), cand. theol. G. Christiansen (nu Kommunelærer i København), Lærer Lyngdal (nu Gaardejer paa Fyn), Lærer Nielsen-Mellerup (nu Folkeskolelærer i Enslev ved Randers), Lærer Laursen (død i Galtrup $^{12}/_{5}$ 1903), Lærer Jens Sønderby (nu Uddeler i Ø. Jølby Brugsforening) og cand. theol. Frode Køster, foruden en Række flinke Lærerinder. „Jeg sender dem", skriver P. Hansen efter at have anført Navnene paa sine Medlærere, „en inderlig Tak for den gode Hjælp, de var, og det Bidrag, de hver for sig gav til, at Skolen gik saa godt. Og endelig er jeg ogsaa Pastor Balslev Tak skyldig for de sidste Aar, for hvad han var for Skolen".

De sidste fire Aar blev svære for Hansens derved, at hans Kone blev syg. En kronisk Mavesygdom gjorde det nødvendigt for hende gentagne Gange at tage Ophold paa Skodsborg Sanatorium, og da der ikke indtraadte

nogen varig Bedring, maatte Hansen beslutte sig til at sælge Skolen. Han skriver herom: Det var strængt at rejse, og for min Hustru meget strængere, end vi havde tænkt os". Og videre: „Vi staar alle Dage i Taknemmelighedsgæld til Morsingboerne for den Tid, vi var der. Vi mindes ligeledes med Kærlighed og Tak Ansgarskirken og den Menighed, vi dèr samledes med til Bekendelse og Lovsang, Tak og Bøn. — Vi mindes med varme Følelser vore gamle Elever fra de syv Aar, og vi sender — min Hustru og jeg — vore kærligste Hilsener til alle Elever og Venner, vi har fra den gode Tid ,paa Mors".

Paulus Toft Kiilerich, der 1908 købte Galtrup Højskole af P. Hansen, er Lærersøn fra Aulum, f. $^{20}/_{12}$ 1876. Han var den yngste af 13 Søskende og fortæller selv, hvorledes det til Tider kneb at skaffe Brødet til Huse der hjemme og siden at skaffe Midler til at lade Sønnerne studere, men ogsaa hvorledes Moderen, der efter Sønnens Udsagn var en ejendommelig from og stærk Kvinde, tyede til sit Lønkammer for at nedbede Guds Velsignelse — timeligt og aandeligt — over sig og sine. Kiilerich blev theologisk Kandidat 1906 og var saa i 2 Aar Landmand. Sammen med sin Hustru, Maren Jensen, eneste Datter af Sognefoged Eskild Jensen i Aulum, overtog han Højskolen i Foraaret 1908. P. Hansens Medhjælper fra den sidste Vinter, cand. theol. Køster, vedblev at være knyttet til Skolen, indtil han efter et Par Aars Forløb blev ansat som Lærer ved det kgl. Blindeinstitut. Derefter blev tidligere Forst. for Thylands Højskole, Kr. Fuglsang, Lærer ved Skolen. Elevtallet var stadig tilfredsstillende, særlig om Vinteren. Men Kiilerich droges mod Præstegerningen, og i Foraaret 1911 solgte han Skolen til den nuværende Forstander.

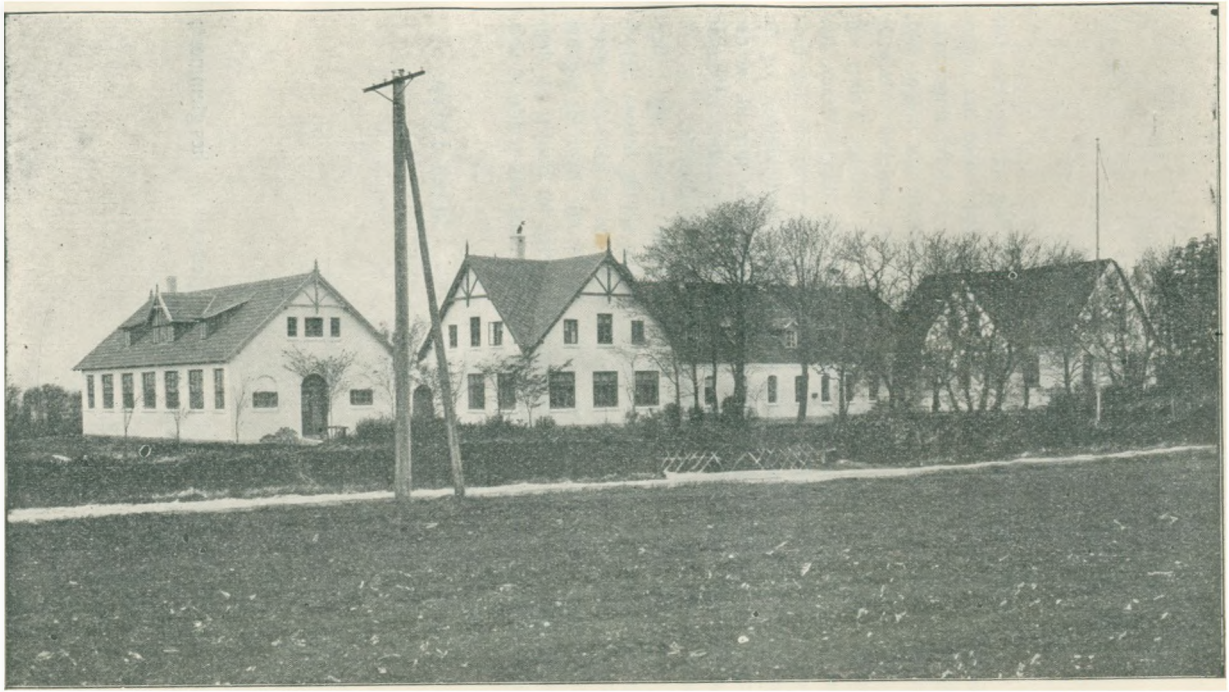

Galtrup Højskole 1914.

Efterskrift.

Ved Udarbejdelsen af nærværende lille Bog har jeg ofte følt Savnet af et nøjagtigt Kildestof. Der findes ved Skolen her ingensomhelst gamle Elevfortegnelser, Dagbøger, Undervisningsprotokoller el. lign., og ved Povlsen Dals Amerikafærd gik meget tabt, som kunde været mig til Nytte. Jeg har saaledes væsentlig været henvist til Bladartikler, Notitser i de stedlige Aviser og mundtlige Efterretninger. De mange, der paa denne Maade har ydet Bidrag til Skildringen, bringer jeg herved min Tak. Jeg indrømmer, at jeg har haft lovlig knap Tid til Udarbejdelsen, og da jeg ingen personlige Erindringer har haft at støtte mig til, er der uden Tvivl adskillige Punkter, hvor een og anden Læser vil kunne finde noget at rette eller tilføje. Dette bedes undskyldt.

Uvilkaarligt har Povlsen Dals Skikkelse trængt sig i Forgrunden. Men deri ligger ingenlunde, at jeg skulde overse Betydningen af den Gerning, der er bleven øvet her af hans Arvtagere. Tværtimod: jeg erkender med Tak, at de alle hver for sig har været med at skabe den venlige Forstaaelse for Skolen og dens Gerning, som vi, der nu virker her, i saa rigt Maal kan glæde os ved.

Galtrup Højskole, i Juni 1914.

Jakob Lykke.

Trykfejl: Side 21, Lin. 4 f. o.: glemmes — læs glemmes"; Side 55, Lin. 5 f. n.: 1973 — læs 1873.